Despre feminitatea limbii române

Irina PETRAŞ

Lumi şi Cuvinte

„Tot ceea ce putem spune despre limbă, ca şi despre moarte, este, într-un anumit sens, un adevăr inaccesibil."
George Steiner, *După Babel*

Pretexte. Scufundate în „murmurul vorbirii", fiinţele umane au despre *limbă* şi *vorbire* o cunoaştere pre-ontologică, aşa cum se întâmplă cu *a fi, fire* sau, în cazuri alese, cu *a muri*. Toată lumea ştie, cumva fără cuvinte, ce înseamnă să fii, să vorbeşti şi, eventual, să mori. Dar o ştie in-adaptat, în ruptură cu esenţa ultimă a acestor „realităţi" cotidiene. Limbajul îşi păstrează intact şi crizic dublul aspect – el constituie, prin semne, un univers de fapte şi obiecte, un referent, dar îngăduie transformarea acestui referent în semne ale stărilor de spirit şi de suflet ale omului. Obiectivitatea sa se însoţeşte cu subiectivitatea într-un du-te-vino care e trăsătura fundamentală a fiinţei vorbitoare. Semnul lingvistic este arbitrar *apriori*, dar *aposteriori* încetează a fi. Iar a vorbi şi a înţelege limba nu depinde de inteligenţa sau de volumul creierului. Depinde de faptul de *a fi om.* Omul posedă, în mod natural, o *facultate a limbajului*.

Într-o bună zi, în urmă cu mai mulţi ani, am făcut o descoperire: „îndoiala" e, în limba franceză, masculină! îi scriam lui Marcel Moreau. În frază a intervenit *le doute*, aşa, singur, cu genul exhibat. Până atunci, îl folosisem (ce întâmplare!) exclusiv în expresii: *sans doute*, *mettre en doute*... Învăluit şi pudic. „Îndoiala" am resimţit-o întotdeauna ca pe o stare feminină: fragilă, nesigură, dar creatoare şi lucidă. Îndoiala era, pentru româna mea, neîndoielnic femeie. Că francezul o vedea ca bărbat mi s-a părut nu doar straniu, ci de-a dreptul absurd. M-am gândit atunci că nu se putea să fie totuna cum sunt numite lucrurile de limba ta. Că ceva se întâmplă, se mişcă, deviază, alunecă, înmugureşte sau se veştejeşte când genul se schimbă dintr-o limbă în alta. Că, pentru mine, *lumea* nu putea fi decât *femeie*. Tot aşa, *problema, amintirea, cartea, primăvara, ziua*. Iar pentru Marcel Moreau, de pildă, toate acestea erau bărbaţi şi cereau în jur contexte masculinizate.

Bănuiala că între limba ta maternă, în care creşti şi prin care înţelegi lumea, şi imaginea/perspectiva pe care o ai despre aceeaşi lume există o secretă legătură m-a împins spre biblioteci. Am căutat argumente. Am găsit destule despre legătura dintre limbă şi mentalitate. Nu neapărat dovezi. Mai degrabă bănuieli, ipoteze, avansări de scenarii. Dar extrem de puţine despre *genuri*. Ca şi cum n-ar fi meritat o atenţie specială, fiind arbitrare şi stabilite o dată pentru totdeauna. Foarte curând, mi-era clar că mă complăcusem într-o eroare perpetuată de (aproape) toate gramaticile româneşti. Luasem de bună existenţa *neutrului* ca al treilea gen. Fără să iau în seamă evidenţa că nici

Philologica Jassyensia, An II, Nr. 2, 2006, p. 85-113

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

adjectivul, nici pronumele n-o susţin şi că, prin urmare, româna NU are neutru! Că privirea ei sexuată cuprinde TOATE fiinţele şi lucrurile. Că, dintre limbile la care aveam acces – franceza, italiana, engleza, germana, rusa –, doar în cazul ei nici un obiect nu era lăsat pe dinafară. Toate erau, cumva, însufleţite, „vii", prin apartenenţa la *feminin*, *ambigen* ori *masculin*. Ordinea nu e doar a frecvenţei, ci şi a importanţei pentru definirea de sine a românului, pentru desenarea dimensiunii româneşti a existenţei.

Limba (limbajul) interacţionează cu toate celelalte aspecte ale vieţii umane în societate. Este şi instrument de comunicare, într-o perioadă anume şi pentru o comunitate dată, dar este, deopotrivă, rezultatul istoriei sale proprii şi sursă pentru evoluţia ulterioară. Dacă ar fi să vorbesc în termenii lui Hans Vaihinger şi ai filosofiei lui „ca şi cum", despre limbă şi istoria ei am descoperit doar *ficţiuni*, adică presupuneri întemeiate pe *comparaţie* (reducţia necunoscutului la cunoscut), nu *ipoteze*. Ficţiunile sunt ordonări iluzorii şi oarecum credibile ale lumii dinăuntru şi din afară care fac suportabilă viaţa pe pământ. Altminteri, exerciţiul scrutării abisului până la privirea lui de răspuns ar fi inevitabil şi extenuant. Mihai Şora vorbea despre cele două lucrări ale cuvintelor omului: *ex*plicarea, orientată spre afară, şi *im*plicarea, deschiderea spre înăuntru.

Una dintre problemele cele mai controversate în legătură cu limbajul e relaţia acestuia cu gândirea. Pentru Aristotel, „Vorbirea este reprezentarea experienţelor minţii", opinia sa fiind îmbrăţişată de cultura latină şi de doctrina medievală. Secolul al XVII-lea raţionalist nu se îndepărtează de o astfel de înţelegere a limbii – vorbele sunt expresii ale gândurilor prin semne *anume* inventate în acest scop. Altfel spus, omul ca fiinţă gânditoare a inventat limbajul pentru a-şi exprima gândurile, potrivind cuvinte pe o structură a competenţei intelectuale deja existentă. Se vorbeşte astăzi despre aşa-numita *mentaleză*, un soi de „limbă" încrustată în creierul uman (*lingua mentalis*) printr-o dispoziţie genetică. Se afirmă şi că raţionalitatea omului se dezvoltă în paralel cu capacitatea sa de a vorbi. Însă pare limpede că a considera gândirea o vorbire fără cuvinte sau o pre-vorbire înseamnă să simplifici nepermis de mult.

Conexiunea strânsă dintre limbă şi gândire, opusă teoriei dependenţei unilaterale a vorbirii (limbii) de gândire, deschide calea recunoaşterii posibilităţii ca diferitele structuri ale limbilor să favorizeze ori chiar să determine căi diferite de înţelegere şi gândire asupra lumii. Popoarele deţin o structură fundamentală, esenţială, arhetipală de corelare a limbii cu lumea – de aceea sunt posibile traducerile –, dar e la fel de evident că există nuanţări specifice fiecărui popor în parte.

De aici, un paradox al Europei poliglote: deşi, de la Humboldt încoace, se crede că nici un cuvânt dintr-o limbă nu e perfect echivalent cu unul din altă limbă, că există un „geniu" al fiecărei limbi, un mod strict şi rigid de „a vedea, a organiza şi a interpreta lumea" (*Weltansichten*), totuşi se crede la fel de puternic în posibilitatea traducerilor dintr-o limbă în alta. Walter Benjamin intuia, pornind de la acest paradox, existenţa unei limbi perfecte originare. Umberto Eco (în *În căutarea limbii perfecte*) vede Europa viitorului nu ca pe un tărâm al poligloţilor – fiecare vorbind toate limbile –, ci ca pe teritoriu în care oamenii ar înţelege limba celorlalţi, fără a o putea vorbi, căci ar utiliza „geniul" european, „adică universul cultural pe care fiecare îl exprimă atunci când vorbeşte limba propriilor strămoşi şi a propriei tradiţii". Ar conta atunci (vezi H.P. Grice, *Studies in the Way of Words*) mai ales *implicatura* (ceea ce se comunică, nu doar ceea ce se spune) şi *principiul de cooperare*, în vederea interpretării enunţului. Pentru Ortega y Gasset, enunţul nu e alcătuit doar din cuvinte. Acestea sunt o componentă a

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

complexului de realitate: „...toate celelalte ingrediente ale unei circumstanțe care nu sunt cuvânt, care nu sunt *sensu stricto* «limbă», posedă o potențialitate enunțiativă şi [...] limba constă nu doar în a spune ceea ce spune prin ea însăşi, ci în a actualiza acea potențialitate retorizantă, semnificativă, a prejmei [...] într-o coalescență subită cu lucrurile şi ființele din jur." De aici şi ne-starea limbilor omeneşti care, deşi „date", primite aparent de-a gata de către om, se fac şi se desfac permanent, „ca tot ceea ce e omenesc". Iar limbile s-au ivit fiindcă omul este în mod constitutiv *Dicentul*, animalul care avea anormal de multe de spus...

Limba arată şi apartenența la un anumit grup social, iar parvenirea într-un alt grup presupune, cum se poate vedea în *Pygmalion* al lui Bernard Shaw, dez-vățarea de cealaltă limbă. Fiecare limbaj numeşte o apartenență culturală şi exercită o puternică forță de coeziune.

*

* *

Deşi ne aflăm în plină *eră a comunicării*, la o mai atentă evaluare, importanța care se acordă limbii/limbajului este insuficientă. Pare un subiect uitat sau, mai grav, exterior. Omul deprinde „limbajele" maşinii şi uită *să se vorbească pe sine vorbind cu vorbe*. O dovadă că aşa stau lucrurile mi se pare şi faptul că, de la gramatica lui Heliade Rădulescu încoace, româna pretinde senină că *are neutru* şi ține, astfel, închisă, pentru generații de „şcoleri", o fereastră miraculoasă spre sufletul românesc. Mircea Vulcănescu presimțea că aşa stau lucrurile şi propunea viitorului o temă: „Credința noastră este însă că un studiu aprofundat al liniei de cezură între masculinitatea şi feminitatea inşilor din lumea românească şi a principiilor lor de separație ar putea fi plin de surprize pentru sporirea înțelegerii româneşti a existenței". Substantivele limbii române, toate, fără excepție, sunt sau masculine, sau feminine, la singular, şi sau masculine, sau feminine, la plural. Nu există nici un substantiv fără gen sexuat. Dovadă contextul „sexualizat" şi personalizat al adjectivului, al pronumelui. Toate lucrurile acestei lumi sunt *el* sau *ea*, *ei* sau *ele*. Seninătatea şi firescul cu care abordează vorbitorii ambigenul sunt uluitoare. Fața sa dublă este acceptată fără ezitare şi înzestrată cu formele fireşti fiecărei stări, fiecărei ipostaze. Gândul *bun* înmulțit dă gânduri *bune,* niciodată *buni*. Ezitările francezului, deloc ajutat de *e*-ul mut din terminație să *simtă* genul, îi sunt străine românului.

Fireşte că lucrurile pot fi privite şi din alt unghi. E de meditat dacă o limbă atât de la îndemână, de gata să reducă tensiuni şi rele înțelegeri, cum e limba română, nu-l predispune pe vorbitorul ei nativ la o „ațipire" nu neapărat pozitivă. Formele limbii sale îi arată românului când e vorba despre feminin, când despre masculin, dacă celălalt e *tu*, *voi*, *dumneata* ori *dumneavoastră*, timpuri, moduri şi persoane sunt „arătate" de forma cuvântului, aşa încât românul nu e obligat la starea de alertă, de veghe a englezului, de pildă, care se descurcă, în cazul de mai sus, cu o formă unică, *you*, sau a francezului, cu *e*-ul mut pomenit adineauri. S-ar putea crede că, pentru român, contextul îşi pierde din însemnătate, căci limba sa îi indică singură unde se află şi care e pasul următor. Poate de aceea vorbele româneşti îşi pot face singure contextele – nu depind ele strict de contexte, precum în alte limbi –, într-o dispoziție ludică în stare să explice bogata lor ambiguitate; nu de puține ori, aceasta, cu subînțelesuri senzuale/sexuale...

Limba română e, poate, bogăția şi sărăcia noastră, ne face rezistenți (nu doar durabili, ci şi reticenți şi recalcitranți), subtili, plini de intuiții, de idei, sentimentali şi

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

trădători, capricioşi, alintaţi, inteligenţi... Suntem feminini (*feminitatea* nu se raportează strict la femeie, ea numeşte o anume structură regăsibilă la inşi de orice sex) ca limba noastră. Fără un masculin (iarăşi, nu despre bărbaţi în exclusivitate e vorba) adevărat, care să vină cu forţa lui aspră şi dârză şi să ridice coloane, stâlpi de susţinere, fortăreţe. Singurul „stâlp" pe care s-a clădit ceva în spaţiul nostru e o femeie, Ana „lui" Manole, *clădire* pe care bărbatul şi-a adjudecat-o...

Mă întreb dacă pentru mine *scaunul* lui Van Gogh şi perechea sa de *bocanci* ar mai fi atât de sfâşietor şi de implacabil singuri dacă substantivele n-ar fi masculine; şi dacă *scaunele* (feminine, la plural) i-ar mai fi putut sugera lui Ionescu gureşenia disperată, agăţată de nimicul impus al unei condiţii condamnate prin tradiţie... *Ţipătului* lui Munch îi răspund *ţipetele* în fundal, mulţimea de singurătăţi, căci pluralul lucrurilor în română nu e o masă amorfă, ci alăturare de singurătăţi calde, căci sexuate.

*

* *

Într-o primă versiune, cercetarea mea asupra feminităţii limbii avea drept titlu o sintagmă eminesciană: *Limba, stăpâna noastră*. Iarăşi găseam în *Caietele* sale mai bine spus ce tocmai voiam să spun. *„Ştiinţa morţii"* (titlul celor două cărţi ale mele despre moarte, 1995, 2002) acoperea cele două sensuri care mă interesau – să ştii despre tine că eşti muritor şi să construieşti pe acest adevăr, zi de zi, propria moarte ca încheiere firească a unei vieţi trăite lucid. Tot aşa, că „Nu noi suntem stăpânii limbii, ci limba e stăpâna noastră" (ms.2275B) mi s-a părut un enunţ în atingere cu două dintre trăsăturile esenţiale ale limbii materne – ea este moştenită, învăţată, deprinsă de-a gata, cu reprezentări şi *pattern*-uri arhetipale, dar „stăpânirea" ei nu-i încremenită şi dictatorială. Fiindcă limba e stăpână, dar o poţi stăpâni dacă înţelegi că *stăpânirea* ei (în ambele sensuri: o stăpâneşti/te stăpâneşte) înseamnă apartenenţă, răspundere reciprocă, interdependenţă.

Pornită la drum să descopăr/să argumentez feminitatea limbii române, i-am descoperit, mai degrabă, *androginia*. Femininele au o greutate indiscutabilă, ele sunt *materia primă*, apa vieţii verbalizate. Dar rolul ambigenului în descrierea lumii româneşti este uimitor. Prin el, omul românesc, femeie sau bărbat, are (ar putea avea) acces la echilibru şi unitate. Cele două feţe ale ambigenului nu se neutralizează (româna, repet, *nu* are neutru!), ci se potenţează. Ambigenul-androgin împacă sulful masculinului cu argintul viu al femininului, ca să vorbesc în termeni alchimici.

*

* *

„Cuvintele fără gânduri nu ajung la cer."
W. Shakespeare

Încă de la gestul zeului egiptean Ptah, care a creat lumea prin Cuvântul său, *a numi* s-a încărcat cu sensul de *a crea.* Există ceea ce are nume. Când vrei să fii mai abitir decât ceilalţi, „îţi faci un nume". Lucrurile se limpezesc dacă le mai dai un nume: şi *anume*! Cuvintele au forţă şi rostul lor este să pună în mişcare. Lansate în pustie, se pierd, se macină. Când întâlnesc alte cuvinte, dialoghează. Dar vorbitorii nu sunt niciodată inocenţi. Cuvântul adresat celuilalt aşteaptă *răspuns*, adică transformare, modificare. Ţinteşte să lase urme. În arabă, *kalim* înseamnă *interlocutor* şi *rănit*, deopotrivă. Dialogul este *rănire* reciprocă. În*semn*are. Să intri în dialog înseamnă să-l în*semn*ezi pe celălalt, care, răspunzându-ţi pe înţeles, recunoaşte apartenenţa la aceeaşi limbă.

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

Tot în arabă, *sama*, „a posti", înseamnă a te abține de la mâncare, dar şi de la vorbire. Amândouă procesele vitale – hrănirea şi numirea – au nevoie, periodic, de un răgaz, de o aşezare, de o limpezire. Poate şi clipa de tensionată derută a poetului în faţa paginii albe este, în fond, un *post* necesar, care încarcă forţele vlăguite. Orice luare de cuvânt ori de scriitură constă, deopotrivă, în a produce efect asupra celuilalt şi în a aştepta un efect de la celălalt, adică un efect retur, asupra sa. Un act de limbaj ar fi complet când, spunând ceva (actul locutor), într-un anume fel (actul ilocutor), cu o speranţă de efect, se obţine răspunsul dorit (actul perlocutor).

Limbajul, după Paul Zumthor, e „nu atât sortit comunicării cât violării celuilalt". Legat de perspectiva asupra lumii, el se întrepătrunde agresiv cu celelalte perspective care-i ies în cale în căutarea ordinii adevărate, a *numelui* ultim (sau prim?) al Lumii. Un soi de „ruletă rusească" la scară planetară.

Etimologic, *a zice* înseamnă *a arăta cu degetul*, adică a indica, a informa, a comanda. Când „arăţi" un lucru cu numele lui, îl izolezi de celelalte, îl faci să fie. Îl mobilezi cu înţelesuri şi subînţelesuri. Orice *nume* are „cazier" gramatical şi existenţial deopotrivă. El poate depune mărturie atât despre istoria limbii din care face parte, cât şi despre istoria vorbitorilor acelei limbi. Îşi are, apoi, propria sa istorie şi generozitatea sa. El intră în şi se supune *limbajului*, ca ipostază socială, codificată, a limbii, asupra căreia se poate interveni doar subteran, comunitar, în timp; dar şi *vorbirii*, ca act individual de voinţă şi inteligenţă. Orice cuvânt poate fi privit de două ori – o dată în suprafaţa sa actuală, în relaţie rapidă cu prezentul; a doua oară, în adâncul său etimologic, de unde răspunde altfel despre sensul lumii. Noica ştia să arunce cuvintelor această *dublă* privire. Aş aminti aici numai blândeţea negaţiei româneşti, cea care defineşte eufemistic, îngăduitor, mai dând o şansă: *ne*totul şi *ne*bunul sunt din categoria lui „nu mare de stat".

Un posibil punct de plecare: interpretarea lui Noica la *Cratylos*. Vorbirea nu e nicidecum „un simplu ciripit organizat". *Daimonul* e, după Platon, ceea ce stă îndată deasupra noastră. Limba (cuvântul) are ceva *daimonic*. E deasupra, e *stăpână.* Apropiată şi enigmatică, în egală măsură. Nomothetul, dătătorul de nume, un Blaga arhetipal, este cel care numeşte mai întâi, lăsând loc pentru numiri secunde. Nu secundare: „Nu este întreaga cultură un fel de a da al *doilea* nume lucrurilor, respectiv numele lor potrivit?" A da/a identifica numele potrivit e semn al puterii. Andrei Pleşu atrage atenţia (în textul din bogatul volum al „Secolului 20" dedicat limbajului: nr. 1-2-3, 1988) asupra înrudirii dintre numele dialogului şi al interlocutorului, *Cratylos* şi *Socrate* conţinând *kras*, *krateo*, *kratos*, *kratis* etc., toţi termeni desemnând *puterea*: „Nu cu etimologii ne întâlnim aici, ci cu încercarea lui Platon de a contempla limba ca pe o kratofanie." Platon îşi reaminteşte stratul primordial al limbii, într-un efort recuperativ, intuind „limba originară". Vezi şi *cuvintele puterii* la vechii egipteni.

Noica deplânge lâncezeala noastră, a celor care vorbim limbi derivate: nici o „nelinişte semantică" nu ne mai bântuie. În fiecare limbă există un „corp de cuvinte privilegiat, fără de care omul grăitor într-o limbă nu are chip spiritual". Există cuvinte care „înfiinţează lucrurile". Pascal credea că identifică o legătură directă între frecvenţa cu care se vorbeşte despre iubire şi cantitatea de iubire existentă în lume.

După Platon, actul cunoaşterii începe de la *nume*, urcă spre *definiţie*, ajunge la *imagine* şi, de acolo, la *ştiinţă.* Cunoaşterea este *re*-cunoaştere. Cuvântul este *reminiscent.* În afară de *fixare*, este şi *reamintire*. Dacă, după Hermogenes, „nici un nume nu s-a ivit pentru nici un lucru în chip firesc, ci doar prin legea şi deprinderea

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

celor ce obişnuiesc să dea nume", dacă, aşadar, numirea este arbitrară, conformă unor reguli şi legi exterioare firii, e la fel de adevărat că, vorbind cu aceste nume, depăşim arbitrarul când, după Socrate, „ne dăm învăţătură unii altora şi, totodată, deosebim lucrurile aşa cum sunt". Numirea şi vorbirea sunt *schimbur*i. Ele au „rest". În acea zonă *între* nume şi realitate începe viaţa, creaţia. „În orice cuvânt, partea uitată este mai vastă decât cea păstrată". Orice scrutare în adânc îmbogăţeşte. „Suntem toţi, ca fiinţe vorbitoare, judecători ai operei pe care au realizat-o alcătuitorii de nume, oricine ar fi aceştia".

Cu Dante, începe luarea în consideraţie a diversităţii limbilor, cu urmări semnificative. Nu doar că se recunoaşte „profunzimea semantică" a limbilor diferite, ci se descoperă/accentuează funcţia cognitivă a limbii. Renunţarea la limba latină, ca limbă „artificială", căci imuabilă, deschide spre o relaţie mai dinamică a vorbitorului cu limba maternă. Se afirmă că, deşi limba/vorbirea e naturală, semnificaţia depinde de decizia omenească. La rândul ei, decizia ascunde o miraculoasă forţă specifică fiecărui neam. Pentru Du Bellay, de pildă, franceza are „un nu ştiu ce propriu" care o face preferabilă latinei. Universalitatea medievală a latinei dispare provocând, deopotrivă, un interes nou pentru limbile „populare" şi o nouă încercare de a descoperi limba perfectă a începuturilor, limba adamică. Pentru Descartes, semnificaţiile confuze pe care le propun limbile diferite sunt „nori în faţa ochilor". Nu poţi fi niciodată sigur că celălalt a înţeles perfect ce spui, indiferent că apelezi la traduceri ori vorbeşti aceeaşi limbă „vie", deci nestatornică, alunecoasă. Abia abolită limba unică, începe căutarea unui limbaj universal.

Relaţia cu limba e una de supunere. Limba e stăpâna noastră. Nu suntem liberi să denumim lucrurile. „Cineva este îndărătul nostru". Dar vorbirea, crede Platon, pune de la început în joc „un instrument critic cu privire la natura lucrurilor". Ca fiinţe vorbitoare, suntem judecători ai operei pe care au realizat-o alcătuitorii de nume. „Oricine ar fi aceştia", notează Noica, lăsând enigma „neesplicată".

Comunicarea înseamnă că *cineva* îi vorbeşte *cuiva* despre *ceva.* Înţelesul şi scopul derivă din situaţia în care vorbitorul rosteşte ceva şi aşteaptă (provoacă, trezeşte) răspunsul ascultătorului. Relativitatea este subînţeleasă. Saussure credea că vorbirea / rostirea (*parole*) „execută" limba (*langue*) aşa cum muzicianul execută o partitură. Diferenţele de interpretare sunt, aşadar, fireşti. Ele depind şi în cazul actului vorbirii (nu doar în cazul textului şi al lecturii) de *competenţa intertextuală* şi de *enciclopedia personală,* cum ar spune Eco. Ţesătura comunicării presupune o doză de *ficţiune*, adică de perspectivă deviată fiindcă personalizată. Expresia românească „a sta de vorbă" exprimă perfect caracteristica fundamentală a actului comunicării – aceea de a fi nu reflectare, nu reproducere a unei realităţi imuabile, ci interpretare şi propunere de variante. „A sta de vorbă" înseamnă a te opri în loc pentru a ţese vorbe pe marginea unei realităţi care continuă să curgă, să devină. Oprirea în loc lasă răgaz şi cuvintelor să fie, să devină, să-şi excite, eventual, acea memorie secundă prelungită misterios în mijlocul unei semnificaţii noi. Vorbirea şi lumea înaintează în „opturi": un fel de înaintare paralelă exersează atingeri periodice. Aici începe şi specificitatea etnolingvistică, şi cea individuală. „Execuţia" se petrece după partituri naţionale şi personale, personalizante, deopotrivă.

Dialogul (comunicare prin cuvinte) este întrupare a cuvântului. Există şi un dialog disimulat, când celălalt nu e prezent, dar influenţează fiecare afirmaţie a vorbitorului. În fond, orice cuvânt/gând rostit are în vedere un celălalt, un colocutor. Doar împreună vorbirea are *rost,* adică are sens şi „gură". Această determinare secretă (socială, psihologică) a rostirii de către un celălalt valorizant are loc şi la nivelul relaţiei

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

limbă/vorbire. Limba ca *pattern* comandă din umbră vorbirea fiecărui rostitor. Libertatea e condiționată. Ne mișcăm (vorbind) într-un *câmp enunțiativ*. Linii de forță dictează tacit vorbirii, o ademenesc spre o așezare pre-destinată. Înțelesul privat se confruntă neîncetat cu comunicarea publică.

Genurile inanimatelor, de pildă, sunt ficțiuni care funcționează ca realități și modelează perspectiva. E arbitraritatea încetând să mai fie arbitrară. Un substrat metaforic al limbajului comun, gânditor ca și poezia și situându-și tabăra și desfășurările, de multe ori imprevizibile, în indistincția dintre înăuntru și afară, dintre real și fantasmă, dintre eu și lume, dintre real și limbaj. Limba maternă țese o realitate texturală de care nu te mai poți desprinde. Realitatea ei, chiar mincinoasă, e singura „reală".

*

* *

În lucrarea sa despre teoria câmpului (*Feldtheorie*), L. Weisgerber îl consideră pe Herder (1744-1803) precursor al ideii rolului activ al limbii materne în formarea viziunii asupra lumii (*Weltanschauung*). Academia de științe din Berlin iniția, în 1757, un concurs cu tema: „Care este influența reciprocă a opiniilor unui popor asupra limbii și a limbii asupra respectivelor opinii?" J.D. Michaelis, profesor din Göttingen, câștigă premiul și lucrarea i se publică. Herder o citește și, decepționat, își face cunoscute observațiile. Principala teză a cărții sale, premiată de Academie în 1770 (*Uber den Ursprung der Sprache*), este aceea că limba națională formează viziunea asupra lumii a membrilor acelei națiuni. Pe scurt, limba nu e doar un instrument, ci și depozit și formă a gândirii. Experiența și cunoștințele generațiilor trecute se acumulează în limbă și prin ea se transmit generațiilor următoare. O națiune/un individ nu doar gândește *într-o* limbă anume, ci *gândește prin intermediul ei*, supunându-se unui model. Limba este „tiparul științelor, în care și potrivit căruia se configurează gândurile (gândirile)". Fiecare națiune vorbește cum gândește și gândește cum vorbește. A gândi înseamnă a vorbi. Limba este „stăpâna" (*Zuschnitt*) științei. Ea desemnează „limita și conturul oricărei cunoașteri umane" („Nu noi suntem stăpânii limbii, ci limba e stăpâna noastră", avertiza Eminescu). Adevărul, frumusețea și virtutea au o înfățișare națională depinzând de limbă. Proprietățile specifice ale unei limbi naționale sunt „oglinda națiunii" respective.

Neîndoielnic, omul generează limbaj dintr-o necesitate internă, nu e nimic contingent sau arbitrar în asta: „Un popor vorbește cum gândește, gândește astfel fiindcă vorbește astfel și, dacă gândește și vorbește astfel, acest lucru ține de dispozițiile corporale și spirituale pe care se întemeiază". În fiecare limbă există o *viziune particulară* asupra lumii. Între elementele unei limbi există legături strânse. Tot așa, între limbă în ansamblul ei și națiune. Omul trăiește esențialmente cu obiectele așa cum îi sunt înfățișate de limbă și, cum a simți și a acționa depind la el de reprezentări, trăiește exclusiv în maniera oferită de limbă. „Fiecare limbă trasează în jurul națiunii căreia îi aparține un cerc din care nu se poate ieși decât în măsura în care se păşește în cercul altei limbi" (citat de Adam Schaff în *Langage et connaissance*).

Pe urmele lui Herder, în opinia căruia (1785) „Un popor nu posedă nici o idee pentru care nu are cuvânt", Humboldt afirmă hotărât (1836) că „Din toate limbile pot fi deduse trăsăturile caracterului național". Limba este un „întreg al gândurilor și sentimentelor". Dar „Cum limba e imaginea individualității naționale [...], *diversitatea* limbilor e un fenomen natural și comprehensibil. Pe de altă parte, similitudinea care domnește alături de diversitate nu-i de mirare de vreme ce și cele mari diferențe

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

naţionale conflueză mereu înspre natura general-umană" (vezi J. Trabant, *Traditions de Humboldt*, 1999). Convins de configuraţia dublă a limbajului, ca unitate *verbală* şi *mentală,* este la fel de sigur că sistemul unei limbi defineşte *într-un anume sens* viziunea noastră despre lume. Experienţa socială fixată în limbă domină într-o manieră de necontestat asupra spiritelor membrilor comunităţii umane date.

Aproape în acelaşi timp, Heliade Rădulescu (1832) notează: „Puţinele vorbe slavoneşti nu schimbă nici natura rumânului, nici ţesătura limbii lui". Ideea semnului egal dintre *natura* omului şi *limba* sa e limpede afirmată. La Bariţiu, Treboniu Laurian, S. Bărnuţiu, Hasdeu, Densusianu e exprimată opinia că „gândirea este determinată de limbă".

În *Language* (1921), Edward Sapir afirmă net teza relaţiei dintre limbaj şi perspectiva asupra lumii: fiinţele umane nu trăiesc doar în lumea obiectivă, nici doar în lumea activităţii sociale în sensul uzual al termenului, ci sunt, în mare măsură, la cheremul limbii particulare care a devenit mijlocul de expresie al societăţii lor. Să crezi că este posibilă adaptarea la realitate, în mod esenţial, fără a apela la limbaj şi că acesta ar fi un simplu mijloc incidental de rezolvare a problemelor specifice comunicării interumane ori reflecţiei nu-i decât o iluzie. Lumea reală e construită, inconştient de multe ori, pe obişnuinţele de limbaj ale grupului. Vedem şi auzim cutare sau cutare lucru, trăim, adică, anume experienţe din pricina obişnuinţelor de limbaj ale comunităţii noastre, care predispune la anumite interpretări şi nu la altele.

Elevul său, Whorf, merge mai departe, considerând că limbajul determină percepţia. Altfel spus, enunţă un nou principiu al relativităţii pornind de la legătura dintre limbaj şi gândire (mentalitate, viziune asupra lumii). Lumea fizică *nu* conduce la aceeaşi imagine a universului decât dacă fundamentul lingvistic este acelaşi ori similar. Sau poate fi „calibrat". Verbalizarea este esenţială pentru situarea în lume.

Potrivit *ipotezei Sapir-Whorf*, aşadar, limbajul e un produs social şi sistemul lingvistic definit, în care suntem crescuţi şi gândim din copilărie, influenţează maniera noastră de a percepe lumea înconjurătoare; datorită diferenţelor dintre sistemele lingvistice, care sunt oglindirea diferitelor medii în care aceste sisteme s-au născut, oamenii percep diferit lumea. „Lumea, crede Whorf, ni se prezintă ca un flux caleidoscopic de impresii care trebuie să fie organizat de spiritele noastre şi asta, în mare măsură, prin sistemele lingvistice".

Învăţat de timpuriu într-o manieră fragmentară, asociat constant cu culoarea afectivă şi cu exigenţele situaţiilor reale, limbajul, în ciuda formei sale aparent riguros matematice, este rareori un simplu instrument de referinţă. Nici chiar în cazul discursului ştiinţific nu se poate vorbi de atingerea idealului referinţei pure. Vorbirea obişnuită este direct expresivă, iar regulile formale, care prezidează aranjamentul sunetelor, al cuvintelor, al formelor gramaticale, al frazelor, trebuie concepute în întrepătrundere intimă cu simbolisme expresive voluntare sau spontane. Aş spune că limbajul funcţionează holografic. Fiecare fragment al său trimite la un întreg. „Tendinţa spre simbolism", cum o numeşte Sapir, acea facultate de a vedea în partea incompletă şi relativ golită de semnificaţie un semn trimiţând la ansamblu, este susţinută prin aceea că aproape orice cuvânt al unei limbi date poate fi dotat cu o varietate infinită de semnificaţii. Orice activitate lingvistică presupune imbricarea uimitor de complexă a două sisteme izolabile pe care, din raţiuni didactice, Sapir le numeşte sistem *referenţial* şi sistem *expresiv*.

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

Puternic instrument de socializare, limbajul este garant al apartenenței: „Simplul fapt de a poseda o limbă în comun constituie un simbol extrem de puternic al solidarității sociale care unește indivizii locutori ai acestei limbi”; „Să spui «vorbește ca noi» înseamnă a spune «e unul de-ai noștri».” Să amintesc aici că Lucian Blaga pune *graiul* în triada definitorie a unui popor, alături de *matricea stilistică* și de *sânge*, considerând limba un organism viu și supraindividual în care insul se integrează dobândind legitimitate.

Pentru Sapir, limba unei societăți umane date, care gândește și vorbește în această limbă, este organizatorul experienței sale și, de aceea, fasonează lumea și realitatea socială. Fiecare limbă conține o viziune specifică asupra lumii. Socialmente formată, limba influențează la rândul ei modul în care societatea concepe realitatea. Limbajul ajută și întârzie deopotrivă explorarea experienței, din cauza sau datorită „hypogramelor” sale etno, filo și ontogenetice. Deși contribuția limbajului la definirea, expresia și transmiterea culturii este incontestabilă, Sapir atrage atenția că identificarea unei corespondențe simple între forma unei limbi și forma culturii celor care o vorbesc ar fi eronată. Paralelismul este contrazis de rapiditatea cu care cultura se difuzează de la o comunitate la alta în ciuda profundelor diferențe lingvistice. Schimbările lingvistice sunt mai lente decât cele culturale. Astfel, deși, „logic”, nimic nu poate justifica rezistența genurilor masculin, feminin și neutru în germană și rusă, aceste distincții (superflue, crede Sapir) nu pot fi extirpate printr-o decizie rațională, fiindcă „locutorii nu sunt sensibili la exigențele logicienilor”. Locutorii, dar și limba, sunt influențați de mediul fizic și social. Sapir oferă exemplul celebru și șocant al celor 40 de cuvinte de care dispune eschimosul pentru a denumi zăpada. Element esențial al spațiului său existențial, zăpada are nuanțe cărora, numindu-le, eschimosul le conferă realitate. Mediul fizic pretinde diferențieri subtile, iar numele – cele 40! – pun ordine într-o realitate altminteri monotonă. Albul zăpezii este „alb ca zăpada” pentru cei locuind în zone în care ninsoarea e o intemperie ca oricare alta. Când zăpada e mediul însuși, cadrul, peisajul, materialul de construcție etc., ea trebuie rânduită de cuvintele omenești, de gândul vorbit al omului. Aztecii, în schimb, au un *singur* cuvânt pentru *zăpadă, gheață, rece*! Le era destul.

Universul există în măsura în care limba ta dă nume la ceea ce simțurile tale percep confuz. Limba reconstruiește obiectele și noțiunile lumii exterioare. După Sapir, e iluzoriu să-ți imaginezi că adaptarea indivizilor la real se poate face fără uzul fundamental al limbajului și că acesta n-ar fi decât un accesoriu pentru soluționarea problemelor specifice comunicării și reflecției. În realitate, „lumea reală” e în mare măsură construită după *habitus*-ul lingvistic al diferitelor grupuri culturale. Natura este decupată de fiecare individ după liniile trasate de limba sa maternă. „Nici un individ, crede Whorf, nu e liber să descrie natura cu o imparțialitate absolută; dimpotrivă, e forțat să subscrie la anumite moduri de interpretare chiar și atunci când se crede mai liber”. De altminteri, copilul deschide ochii într-o lume *deja organizată* de limba comunității și deprinde, o dată cu limba, și această organizare. O anumită *evidență fizică* nu va conduce la o aceeași *imagine a universului* decât dacă temeiurile lingvistice sunt similare.

Un exemplu la care recurge Whorf pentru a demonstra *relativitatea lingvistică* este, totodată, dovada indirectă a inexistenței limbilor primitive, „inferioare”. Sau, altfel spus, a faptului că adaptarea la realitate *nu* e apanajul limbilor europene de mare

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

circulație. Astfel, când englezul spune *The light flashed* („lumina a luminat”, „s-a aprins lumina”), enunță o relație subiect-predicat incapabilă să acopere trendul fizicii moderne – accentuarea pe *câmp*. Pentru aceeaşi realitate – „s-a aprins lumina” –, populația Hopi spune *Reh-pi*, adică *flash*, „luminare” – un singur cuvânt, fără subiect, fără predicat, fără timp. De remarcat cât de bine se mulează infinitivul nostru lung pe realitatea fizică – el este substantiv şi verb deopotrivă, înseamnă lucru/obiect şi activitate în acelaşi timp.

Există o *structură ascunsă* pe care vorbitorul şi-o însuşeşte pe nesimțite o dată cu învățarea limbii materne. De aceea, orice limbă pare simplă pentru vorbitorii ei, inconştienți de presiunea permanentă şi de „sprijinul” pe care-l primesc de la această structură.

Studiul atent al limbajului arată – pentru Whorf, fără putință de tăgadă – că formele gândirii unei persoane sunt controlate de legile inexorabile ale unor *pattern*-uri de care este inconştientă. Acestea sunt subtile sistematizări interne ale propriului limbaj care ies la iveală curând dacă se recurge la comparații cu alte limbi. *Patternment*-ul controlează actul numirii într-o anume limbă.

Între 1906 şi 1909, Saussure a acoperit zeci de caiete cu cercetările sale asupra anagramelor (vezi Jean Starobinski, *Les mots sous les mots*). Pornind de la ideea că limba nu e creată decât în vederea discursului, întrebarea este ce anume desparte discursul de limbă, pe ce temei spunem, la un moment dat, că limba intră în acțiune ca discurs? Saussure intuieşte existența unui text sub text, a unui *pre*-text, *înainte*-text, adică a unui *scop* difuz şi implacabil, liber şi impus, deopotrivă. El identifică *hypograma*, cuvântul-temă care ordonează, leagă textul. Un sub-ansamblu conținând deja ansamblul. În poezia latină, cuvintele temă desemnează acelaşi lucru ca şi cuvintele din prim-plan, diferența fiind aceea de la unu la multiplu. Ascuns în spatele textului ori în text, el nu marchează nici o distanță calitativă, ci îşi oferă substanța unei invenții interpretative, ceea ce îl face să supraviețuiască într-un ecou prelungit. E posibilă, cred, o paralelă cu cuvântul act-ratat din psihanaliza freudiană. Gândim (simțim) în cuvinte-temă care „hipnotizează” fraza, o conduc, o modelează. Când răzbat la suprafață, direct ori prin simptome intermediare, o fac împotriva voinței noastre.

Mesajul poetic – orice fel de mesaj, putem adăuga – nu se constituie doar din cuvinte împrumutate anume limbii, ci şi din cuvinte *date*, acestea nealese direct de conştiința formatoare. Copleşit de multitudinea coincidențelor vocalice şi consonantice descoperite, Saussure se întreabă, îndoit, dacă nu cumva în spatele versului se află *cuvântul inductor*, nu subiectul creator. Subiectivitatea artistului rămâne, totuşi, indiscutabilă, dar, se pare, ea nu-şi poate produce textul decât trecând printr-un *pre*-text. Sub cuvintele poemului se află o *latență verbală.* În spatele cuvintelor se află cuvintele. Hipograma este un *subjectum*, o *substantia* care conține în germene posibilitatea poemului. Poemul e, atunci, *şansa dezvoltată* a unei vocabule simple acționând ca un ansamblu de forțe şi de servituți întrepătrunse.

Realizarea individuală a unei limbi funcționează în acelaşi fel, dirijată în subteran de o latență verbală transmisă şi întărită (sau, dimpotrivă, ocultată, eclipsată) de la o generație la alta de vorbitori ai aceleiaşi limbi.

În capitolul *Limbă şi națiune*, Sextil Puşcariu se lăsa încântat în voia unor etimologii savuroase, pe urmele unor P. Papahagi sau Th. Capidan, pentru a ajunge la afirmarea tranşantă a legăturii strânse dintre limbă şi toată viața unui popor: „Între limbă şi cei ce o vorbesc există un raport de influență reciprocă. Nu numai omul e stăpân pe

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

limba lui, ci şi limba e stăpână pe cei ce o vorbesc, silindu-i să urmeze cu gândurile lor drumurile bătute de înaintaşi, să economisească timp şi energie în căutarea expresiilor celor mai potrivite, luând de-a gata clişeele moştenite de la părinţi". Rolul social îndeplinit de limbă are ca urmare crearea unei mentalităţi comune tuturor vorbitorilor respectivei limbi. *Structura internă* se conturează din suma de particularităţi adoptate şi transmise de-a lungul istoriei şi din reinterpretarea permanentă a materialului lingvistic în cadrul unui *pattern* etnic. Un contemporan al lui Sextil Puşcariu, A. Procopovici, scria în 1939: „Limba maternă dă un ritm comun undelor intelectualităţii şi afectivităţii noastre şi coordonează astfel şi solidarizează vrerile noastre. Limbile materne fac parte din forţele fundamentale care stilizează şi diferenţiază societatea umană. Tot ce gândim şi facem este influenţat în mod fatal de felul în care lumea s-a reoglindit în limba noastră".

„Vorbele pot forma orice fel de înţeles şi au valenţe cu toate celelalte vorbe". De aceea, cunoaşterea substanţială pe care o definea Camil Petrescu este o *dibuire indefinită*, o punere în contact a polului lucid cunoscător cu realitatea exterioară lui, aceasta din urmă de o pasivitate indiferentă. Viaţa ca acumulare lucidă.

„Tindem instinctiv să ne solidificăm impresiile pentru a le putea exprima prin limbaj" (H. Bergson). Cu alte cuvinte, efortul exprimării prin cuvânt înstrăinează. „Solidificările" nu sunt altceva decât încărcătura istorică, tradiţională a cuvântului, cea pe care o ignorăm în logica sa intimă şi o preluăm automat, nediferenţiat, pasiv. Suntem „acţionaţi" de *pattern*-urile moştenite ale propriei limbi. Roland Barthes vorbea, oarecum în acelaşi sens, despre memoria secundă a cuvintelor care se prelungeşte misterios în mijlocul unor semnificaţii noi. Suntem, aşadar, vorbiţi de limba maternă într-o măsură mai mică sau mai mare, funcţie de luciditatea pe care i-o opunem.

Homo sapiens este mai ales *homo loquens*, crede Claude Hagège. Scufundat într-un „imens ocean de cuvinte şi fraze", omul are o aptitudine congenitală a dialogului, o vocaţie a schimbului de cuvinte. Fascinaţia pe care a exercitat-o studiul limbajului asupra altor ştiinţe despre om după cel de-al doilea război mondial argumentează considerarea erei prezente drept eră a limbajului, deşi prea tehnica abordare a limbilor e urmată de un declin. E nevoie şi aici de un nou romantism. De reîntoarcerea la pată, impresie. *Privire mijită,* i-aş zice, cea care vede, dar nu trasează suficient, arogant, dictatorial contururile. Cea care se delectează cu întreţeseri, clar-obscururi, zvonuri.

*

* *

Limbajul „natural" – cel al gramaticii cotidiene, dar şi al celei mai rare poezii – nu este comunicare, ci zămislire dublă, „dubla maieutică". Omul este, înainte de toate, un *homo legens*, el citeşte, interpretează, dă sens. Inventivitatea este a „lecturii".

„Vorbind, subiectul provoacă şi rezolvă o lipsă a fiinţei, o asumă şi o domină, făcându-se complicele şi garantul dorinţei de celălalt" (Jean-Paul Resweber). Situat *în* limbă, omul vorbeşte mai degrabă *din* ea decât *despre* ea. Iar în interiorul limbii se află şi celălalt, *alterul* de care are nevoie pentru a se oglindi. Comunicare înseamnă *dialog*. Nici un cuvânt nu are valoare dacă nu e cine să-l audă şi să-i răspundă. Trăind în *zvonurile* lumii, omul caută *ecoul*, *replica*, *întoarcerea*. Un cuvânt *se sloboade*, ca la Sadoveanu, doar cu speranţa că celălalt va fi acolo să-l prindă din nou, să-l întoarcă, *îmbogăţit*, de unde a plecat. A vorbi în pustiu e restriştea maximă. Uşurătatea lui „verba volant" e amăgitoare. Cuvintele zboară, în sensul risipirii, doar dacă nu e nimeni *acolo* să le întoarcă ori măcar să le oprească.

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

În limbaj subiectul vorbitor îşi are înscrisă (simbolic) apartenenţa sa afectivă, biologică, economică, religioasă la o comunitate, etnie, naţiune. Limba maternă are un rol de neînlocuit în definirea şi recunoaşterea de sine a individului. Ea furnizează *cadrul* imaginii despre lume. Însă nu e un cadru abstract şi cenuşiu, ci unul viu, în mişcare. Ne naştem în lume de îndată ce ne situăm în limba maternă – ea asigură contactul, regula, dar şi libertatea de a nuanţa. Subiectul vorbitor acţionează asupra limbajului, e un hermeneut al propriei limbi. Gândirea sa îşi află *afara* necesară pentru a se manifesta. Pentru a stabili legături cu lumea, pentru a *se situa* în lume. Între om şi lume, legătura senzorială (*certă)* este pusă în umbră de legătura *verbală* (incertă, interpretabilă). În această ruptură interioară a văzut Heidegger sursa conştiinţei *vinovate*, fiind în stare de a inaugura prin *metaforă* o altă lume.

*
* *

Gerard Genette, situându-se într-o perspectivă „oarecum pre-literară", explorează resursele, ocaziile, inflexiunile, limitările, constrângerile pe care limba naturală „pare să le ofere sau să le impună scriitorului". Materia lingvistică este transformată printr-o „reverie activă", rod al interacţiunii dintre imaginaţie şi limbaj. Imaginaţia limbajului, subiectivă şi obiectivă, este apropiată în chip *artizanal*, pornind de la perechea din franceza modernă *jour* (zi) şi *nuit* (noapte). Pereche constituită de limbă, neexistând ca atare, adică discontinuu, în realitate. În plus, faptul că *le jour* numeşte deopotrivă „întregul zilei şi al nopţii" şi partea luminoasă a zilei, că, aşadar, cei doi termeni se exclud, dar se şi includ, e folosit pentru a observa că *le jour* e „realitatea" normală şi esenţială, pe când *la nuit* este partea marcată şi remarcată a arhizilei; tot aşa cum *l'homme* denumeşte deopotrivă „bărbatul" şi „omul", iar *femme doar* „femeia", partea marcată a întregului. Relaţia ar fi între natural, cunoscut, esenţial, care poate ţine şi locul întregului, speciei, normalităţii, şi mai puţin natural, mai puţin cunoscut, secundar sau accidental. Să observ aici că în limba română paralela e nulă, de vreme ce ziua şi noaptea sunt ambele feminine. Dar e de reţinut fondul demonstraţiei şi teza subtextuală. Toate atributele „neîntregi" alăturate nopţii/femeii, cu o grabă suspectă, aş zice, sunt atenuate prin „laude care ucid". Se citează versuri în care „nous avons des nuits, plus belles que vos jours". Dar Noaptea e *celălaltul* Zilei, reversul. Valorizarea poetică, recunoaşte Genette, e în fond o contravalorizare. „Noaptea, spune Blanchot, nu vorbeşte decât despre zi". Limbajul dezvăluie ce vrea să ascundă – preferinţa acordată nopţii e „vinovată", „mincinoasă".

„Sentimentul lingvistic" traduce supunerea faţă de „limbă", imaginarul indus de *pattern*-uri lingvistice. L. Wittgenstein avea dreptate: convenţiile *tacite* pentru înţelegerea limbajului uzual sunt „enorm de complicate". În fundalul „imaginilor" de la suprafaţă, în numele cărora au loc comunicarea şi înţelegerea dintre oamenii vorbitori ai aceleiaşi limbi, colcăie o impresionantă „enciclopedie", se întreţes etimologii şi convenţii.

Pentru franceză, „le jour monte", iar noaptea coboară în noi neîncetat. Pentru română, suişurile şi coborâşurile sunt ambele feminine. Singularul lor masculin e, aici, accidental. Existenţa e plurală întotdeauna, deci feminină. Nici o „biografie" nu poate fi descrisă cu singularuri – diversitatea lumii vii se exprimă în plurale (*un* plural, *două* plurale).

Pentru vorbitorul francez, ziua şi noaptea sunt un cuplu. Caracterul sexual, erotic face din noapte simbolul vieţii şi al morţii deopotrivă; ea este mama zilei (viaţa) care „iese din noapte". Imaginea din urmă există şi în română: ceea ce se naşte din

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

noapte poate fi foarte bine de sex feminin. De altminteri, franceza însăşi are *la journée*, faţa feminină a zilei.

După Bachelard, e indiscutabilă importanţa genului cuvintelor pentru reveria sexualizantă a lucrurilor. Studiul imaginaţiei poetice se realizează în mod necesar prin *genosanaliză*.

*
* *

Vorbele sunt porunci şi făgăduieli deopotrivă, nu semne naturale care să ne comunice direct ştiinţa lucrurilor, nici semne convenţionale asupra cărora să acţioneze o gândire logică eventual anacronică, ci *sâmburii fiinţei*. Raportul dintre noi şi spusele noastre este *amânarea, păsuirea*. Nici un cuvânt nu e definitiv. Numind, schiţăm un pas înspre realitate. Evoluţia acesteia ne poate respinge curând, ne obligă la replieri şi reconsiderări. La un moment dat, realitatea ne şopteşte un alt nume posibil, „mai potrivit", dar nici acesta definitiv. A vorbi înseamnă a trăi, a fi viu, în mişcare, *în progres* – adică, *neterminat*, dar cu toate valenţele desăvârşirii în acţiune. Amuţirea adusă de moarte e, graţie limbii comunitare (familie, neam, posteritate), imperfectă. În cazuri alese, continui să vorbeşti atâta vreme cât numele date de tine feţelor lumii îşi păstrează valabilitatea pentru ceilalţi. Când rostirea ta intră în desuetudine, amuţeşti, în fine.

Fiecărei limbi îi corespunde o *analiză particulară* a datelor experienţei. Funcţionează o reţea de acorduri culturale aşa încât se pot releva blocuri de unităţi expresive care nu trimit la *ceea-ce-se-vede* la un obiect, ci la *ceea-ce-se-ştie* despre el sau la *ceea-ce-s-a-învăţat* să se vadă. „Raportul stabilit printr-o convenţie oarecare între un element al formei expresiei şi un element al formei conţinutului se numeşte funcţie semiotică" (Umberto Eco).

Numele. Cum *te numeşti* şi *cum te cheamă*? întreabă românul, marcând cele două trepte ale denumirii. Mai întâi îţi dai tu un nume, *te* numeşti, şi aştepţi să fii chemat, *te* cheamă, aştepţi ca numele tău să fie re-cunoscut. Numele, în general, în viziune heideggeriană, pun în prezenţă, *cheamă* lucrurile să fie, deplin, lucruri. „Să pierzi pământul limbii" înseamnă să izolezi nu doar vorbirea de corpul vorbitor, ci şi limba de jocul total al pământului şi al lumii. Viaţa independentă a cuvintelor – cele ce alcătuiesc limba primitivă a unui popor (*Ursprache*) – se petrece într-un ţinut misterios, tăcut, ascuns. Poate fi provocată să apară, să-şi reveleze parţial tainele şi substanţa printr-o rostire gânditoare. Experienţa limbii este, trebuie să fie, o experienţă gânditoare, activă, trează. Dacă „nu din noi sunt cuvintele, ci din limbă", cum crede Valéry, ele îşi pot redobândi forţa originară a denominaţiei, cea care face ca lucrurile să *fie*, prin starea de veghe a rostitorului, a ascultătorului atent al palpitului secret. În limbajul obişnuit, esenţa dezvăluindă a limbii rămâne ascunsă. Ceea ce ea spune în taină rămâne nedezvăluit. *Negânditul* cuvântului, în sensul latenţelor sale uitate în utilizarea cotidiană, poate fi provocat să se ivească. Etimologii adormite în vorbirea ca „tic" verbal, în *comunicarea* amorţită în propria eficacitate. Negânditul, din perspectiva prezentului, este deja-gânditul de către dătătorii de nume originari. Dacă pentru Nietzsche limbajul se întemeiază pe ficţiuni, pe metafore uitate, iar pentru Heidegger lucrul se iveşte, este prezent în rostirea numelui său, pentru amândoi a vorbi înseamnă a asculta limba.

Pentru Jean-Paul Resweber, *la parole* nu e cea *despre* care vorbim, ci, mai degrabă, cea *de unde, din care* vorbim. Vorbind, subiectul provoacă şi rezolvă o lipsă a fiinţei, o asumă şi o domină, făcându-se complicele şi garantul dorinţei de celălalt. Simplu, a vorbi înseamnă a iubi.

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

Despre genuri

„Pentru noi toate lucrurile, oricât de nesimțitoare ar fi,
sunt numaidecât ori masculine, ori feminine”.
Al. Philippide, *Teoria limbii* (1888)

În *Grand Larousse Encyclopédique*, genul este descris ca o categorie gramaticală fondată pe distincția naturală a sexelor (genul natural) sau pe una pur convențională (genul gramatical). Genul natural repartizează ființele în masculi şi femele, în bărbați şi în femei. La acestea se adaugă, în unele limbi şi după criterii specifice, clasa neutrului, a obiectelor fără sex. Genul gramatical nu răspunde nici unei distincții naturale, constată autorii. În franceză, opoziția de gen este „naturală” în cazul bărbatului şi al femeii, dar arbitrară, convențională, pur lingvistică în cazul obiectelor neînsuflețite şi asexuate. Nimic nu explică de ce scaunul (*chaise*) e feminin, dar fotoliul (*fauteuil*) masculin. Rămâne suspendată o întrebare: ce anume a decis la început, cândva, includerea unui obiect într-un gen sau în celălalt („al doilea”) şi, tot aşa, ce efecte are astăzi această includere *arbitrară* pentru vorbitorul nativ de franceză? Imaginația verbală antropomorfizează automat şi inconştient contextele acestor „obiecte” în funcție de genul convențional. Dispariția sau slăbirea arbitrarității ar putea fi dovedită?

Există limbi care nu au exprimarea lingvistică, gramaticală a genului la substantive: maghiara, finlandeza, turca, engleza. Dar acest lucru nu exclude existența distincției de gen la pronume (în engleză *he*, *she*, *it* indică, totuşi, automat clasa, în schimb maghiara se mişcă într-o lume de obiecte cenuşii, indiferente).

În indo-europeană, distincția se opera între *animat* şi *inanimat* sau neutru. Animatul, la rândul său, se diferența în masculin şi feminin, neutrul dispărând în limbile moderne. Se pot identifica reprezentări particulare, specifice fiecărui grup social. Opoziția animat/inanimat se poate extinde şi la lucruri, în funcție de perceperea lor ca forțe active sau pasive (în franceză, *cerul* e masculin, *pământul* feminin, relația fiind, se pare, de la fecundant la fecundat), ca manifestări, stări, atitudini violente şi impunătoare ori, dimpotrivă, delicate şi nobile (în engleză sunt masculinizate, la nevoie, *vântul, furtuna, oceanul, muntele, vara, toamna, iarna, războiul, crima, dragostea, teama, furia, disperarea, moartea, timpul, ziua,* dar sunt feminizate *marea, natura, pământul, primăvara, mila, speranța, credința, modestia, supărarea, mândria, muzica, norocul, soarta, noaptea)*. Să observ că franceza şi engleza opun, deopotrivă, forța masculină a zilei tainei fragile a nopții, regimul diurn şi regimul nocturn, aşa cum le vede şi le detaliază Gilbert Durand, având acoperire în forma lingvistică, gramaticală. Româna le vede pe amândouă feminine, îmblânzeşte opoziția, chiar dacă simte şi ea diferențele. Lui André Gretry, compozitor din secolul al XVIII-lea, care nota (într-un fin elogiu al feminității): „Omul nopții a făcut totul, cel al dimineții nu-i decât un scrib”, îi răspunde o însemnare a lui Ion Creangă: „În toate zilele sunt sfinți, dar nopțile sunt ale noastre”. Diferența resimțită şi exprimată lapidar era între ziua „oficială”, supusă regulilor sociale, conformistă şi constrângătoare, şi noaptea singurătății, a gândului liber, a visului. A devierii după bunul plac.

The New Encyclopaedia Britannica menționează acordul după gen al pronumelor, al adjectivelor şi, uneori, al verbelor. Dacă franceza şi italiana au doar *două* genuri, masculin şi feminin, indiferent că e vorba despre animate sau inanimate, iar rusa şi

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

germana îşi adaugă neutrul, pentru fiinţe masculine şi feminine existenţa (exprimarea marcată) a genului e logică, dar în cazul celorlalte substantive e „mai degrabă arbitrară". Lipsa de fermitate a formulei e grăitoare. Arbitrarul iniţial pare să-şi fi pierdut din puritate o dată cu utilizarea substantivelor, vreme îndelungată, de către colectivitate şi chiar de către un individ. Se naşte o indiscutabilă determinare „stilistică".

Dătătorul de nume din *Cratylos* nu poate fi bănuit de arbitrariate. El ştia ce face, ni se sugerează. Socrate argumentează cu etimologii, poate fanteziste, câteodată, dar care demonstrează legătura *iniţială* dintre semn şi obiect (sens). Devenită arbitrară pe măsura complicării gramaticii şi „abstractizării" regulilor, ea poate ieşi din arbitrar la o privire aţintită anume. Semnificaţia viitoare se bazează pe experienţa trecută. Vezi doar ce ştii.

*
* *

De observat că, în majoritatea limbilor, gramatica formulează regulile cu o ciudată şi, poate, semnificativă umilinţă, neimplicat. Substantivele, de pildă, „pot fi precedate", „primesc", „admit" etc. Ca şi cum viaţa lor, a substantivelor, ar fi autonomă şi cel puţin misterioasă. Nu vorbitorul adaugă o terminaţie sau un determinant, ci cuvântul se comportă într-un mod sau altul care, în general, poate fi descris de către vorbitor. O recunoaştere tacită a autorităţii limbii. Eminescu o numea „gingaşa şi frumoasa zidire", adăugând: „Precum într-un sanctuar reconstituim piatră cu piatră tot ce-a fost înainte – nu după fantezia sau inspiraţia noastră momentană, ci după ideea în genere şi în amănunt care a predominat la zidirea sanctuarului – astfel trebuie să ne purtăm cu limba noastră românească" (ms.2275 B).

Deşi neutrul *nu* există în franceză, existenţa unor pronume speciale pentru inanimate: *ce, ceci, cela* (faţă de *celui-ci, celui-la), quoi*, opus lui *qui* etc. arată persistenţa unui fel de *neutru*.

Masculinul e forma nediferenţiată utilizată în aceste cazuri, dar e, totuşi, *neutru* ca înţeles. „Pentru cea mai mare parte a substantivelor, genul este *arbitrar*", susţine *Grevisse*. Nearbitraritatea apare doar la *genul natural*, bazat pe sex. Afirmând că „Genul substantivelor inanimate se datorează *originii lor şi diverselor influenţe* (s.m.) pe care le-au suferit" se spune, de fapt, că motivaţia iniţială s-a pierdut. Există cuvinte care şi-au schimbat genul, de-a lungul istoriei, aparent *fără motiv*. Astfel: au fost masculine şi sunt astăzi feminine: *alarme, date, erreur, image, ombre, échivoque, dent, populace;* au fost feminine şi sunt astăzi masculine: *acte, caprice, doute, exemple, mélange, mensonge, orage, silence, soupçon.*

Indo-europeana primitivă deosebeşte trei genuri după cum *este* realitatea sau după cum e î*nchipuită* de vorbitori. Când a trecut de la percepţie la gândire, omul a avut nevoie de feminin.

Gramatica Academiei (1966) afirmă net existenţa a trei genuri. Faptul că adjectivele, pronumele care însoţesc (înlocuiesc) substantivele sunt doar de două genuri, că neutrul e când masculin (la singular), când feminin (la plural) nu suscită nici un comentariu. Genurile la inanimate sunt „explicate" prin *tradiţie* (manualele o numesc „obişnuinţă") – fără să fie adâncite chestiunea şi efectele sale pentru vorbitori. Tot aşa, se constată, sec, nepotriviri între genul gramatical şi cel natural (sex), fără a se cerceta importanţa, pentru structura limbii, a acestei stări de lucruri.

E adevărat că genul se pune în evidenţă cu ajutorul contextului adjectival, însă

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

vorbitorul o face automat şi acest automatism numeşte o *deprindere* de a vedea într-un fel anume lucrurile din lumea înconjurătoare.

Româna nu are neutru, ci *ambigen*; substantivele neutre nu sunt „nici-nici", ci mai degrabă „şi-şi". Adică, avem de-a face cu două genuri plus încă unul, ezitant, de cumpănă, ambigenul. Împărţirea după înţeles propusă de G.A. are atât de multe excepţii încât e mai mult decât arbitrară. Majoritatea numelor care exprimă un sentiment, o atitudine, o stare psihică sunt feminine, ambigenele sunt ale simţurilor, printre altele, şi că e greu de găsit un masculin abstract, denumind o realitate psihică. Că, aşadar, românul nu se defineşte prin masculin! Este eminamente feminin în portretul său, stările şi mişcările sale sunt nume feminine, vizualizate, la o adică, de multe ori pe nesimţite şi pe negândite, feminin. (De aceea nu se bate? Ar putea lucra în tihnă, femeieşte, la destinul său, dar nu-i dă pace lumea masculinizată occidentală, bătăioasă, expansivă?!)

*

* *

José Ortega y Gasset face câteva remarci interesante în *Omul şi mulţimea* (1957) asupra diferenţelor dintre *a vorbi* şi *a spune*, dintre cuvintele inventariate în cărţile „obeze" numite dicţionare, cuvinte care nu „spun" nimic, şi cuvintele spuse de om într-un *complex de realitate* care e viaţa însăşi, în zvonul de potenţialităţi enunţiative care îl înconjoară; „limba constă nu doar în a spune ceea ce spune prin ea însăşi, ci în a actualiza acea potenţialitate retorizantă, semnificativă, a prejmei. Faptul indiscutabil este că pare surprinzător cum se integrează cuvântul în calitatea sa de cuvânt – adică îndeplinindu-şi funcţia de enunţare – într-o coalescenţă subită cu lucrurile şi fiinţele din jur care nu sunt verbale". Omul este constitutiv *dicentul*, cel care are lucruri de spus, iar limba sa nu e niciodată făcută [gata ca o fotografie, ar spune Eminescu], ci se face şi se desface neîncetat. Animal care avea mult, anormal de mult de spus, a născocit spunerea şi abia apoi limba şi vorbirea. Între spunere şi vorbire se petrece un şoc fecund. Supus coerciţiei lingvistice de când se naşte („fiecare limbă poartă în sine o figură specifică a lumii"), individul are şi libertatea de a inventa liber în marginile limbii materne, de a-şi lăsa urmele asupra prejmei sociale.

Vorbind despre iremediabila feminitate a apei – curgere, cădere, supunere la forme străine –, Gilbert Durand se opreşte asupra genurilor: „repartizarea substantivelor în genul însufleţit şi genul neînsufleţit, aşa cum există în anumite limbi primitive, e înlocuită în alte limbi printr-o repartizare în genul *andric,* şi genul *metandric.* Acest din urmă gen cuprinde obiectele neînsufleţite, animalele de ambe sexe şi femeile". Există, aşadar, pe de-o parte entităţi bărbăteşti, pe de altă parte tot ce nu e bărbătesc, laolaltă, de-a valma. Această proiecţie (la caraibi şi irochezi) a feminităţii în zona animalităţii traduce toate spaimele bărbatului. Răspunzătoare de păcatul originar, aliată temporalităţii şi morţii, satanizată, femeia ţine de regimul nocturn, misterios, atrăgător şi primejdios, în acelaşi timp. Numai că, în cele din urmă, edificiul înălţat de Gilbert Durand pe opoziţia ireductibilă dintre zi şi noapte, dintre *le* jour şi *la* nuit, se susţine în franceză, unde substantivele ilustrează această opoziţie. La fel se întâmplă în germană (*Tag* – masculin, *Nacht* – feminin), spaniolă (*dia* – masculin, *noche* – feminin), italiană (*giorno* – masculin, *notte* – feminin), rusă (*deni* – masculin, *noci* – feminin) sau chiar engleză, unde, dată fiind libertatea de a decide genul după cerinţele contextului, *day* ar putea fi *he*, iar *night*, *she*. Nu acelaşi lucru se întâmplă cu româna, unde ziua şi noaptea sunt feminine şi au toate „contextele" feminităţii, atât formal cât şi semantic ori

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

metaforic. Ba, mai mult, toate etapele zilei sunt feminine: *dimineața, amiaza, după-amiaza, seara.* Exact aceleaşi secvenţe sunt în franceză (limba lui Gilbert Durand) masculine (*le* matin, *le* midi, *le* après-midi, *le* soir). Presiunea limbii a fost, putem crede, dacă nu hotărâtoare, oricum cooperantă în structurarea celor două regimuri.

Asta nu înseamnă nicidecum că *apa, marea, noaptea* nu-şi exaltă feminitatea, nu înseamnă că definirea *Odiseei* ca epopee a biruinţei asupra primejdiilor *undei* şi ale *feminităţii* ar fi falsă ori că poate fi negată înrudirea dintre *mater* şi *materia* sau feminizarea casei în limbile indo-europene.

Însă, pentru român*, munca, truda* zilei (pentru francez *le* travail) este feminină, ca şi *odihna, taina* nopţii (pentru francez *le* repos, *le* mystère).

Feminitatea limbii române este accentuată de prezenţa masivă a infinitivelor lungi, „limba uzuală însăşi", „regele formelor gramaticale" de care, crede Constantin Noica, s-a ocupat cu precădere Brâncuşi: „Nu toate limbile fac treabă atât de bună ca a noastră cu infinitivul, dezvoltându-i o a doua formă, «infinitivul lung», şi invadând lumea leneşă a substantivelor cu agenţii lui. De la a se naşte – naştere şi până la a se surpa – surpare, tot ce e creştere, trecere şi petrecere, tot ce e încercare, ispitire şi împlinire se lasă descris de infinitivele lungi. Sub însufleţirea lor, lucrurile prind viaţă, totul intră în înmugurire şi, ca toiagul lui Moise care odrăslea, fiinţa lumii se preface în *fire*, adică într-un infinitiv lung" (*Creaţie şi frumos...*). Substantivul dă măsura maturităţii unei limbi, el reprezintă „înstăpânirea ta de om asupra lumii". Nu în zadar în germană substantivul e „cuvântul stăpân", rege, conducător (*Hauptwort*). Dacă verbul înseamnă viaţă, substantivul e „viaţa îmblânzită, modelată până la întruchipare"; el „instituie, numeşte şi populează lumea cu realităţile despre care sau în jurul cărora tot restul nu e decât comentariu". Verbul, cu aparenta sa dinamică, e comentariu. Îmblânzirea verbului prin abstractul verbal al infinitivului lung înseamnă feminizarea sa, înscrierea în matri-armonia esenţială fără de care nimic nu este şi nu poate fi. Pentru că substantivizarea verbului este şi ea *comentariu,* însă unul „drăcesc", îndrăcirea fiind şi ea femeie. Urcarea de la *individ* la *ins*, apoi la *persoană* numeşte şi ea procesul de feminizare. Recunoaşterea acestui adevăr e oprită de „strâmbătăţi": „Ce subtilă, ce inteligentă scuză şi-a găsit bărbatul spre a justifica strâmbătăţile în care cad el şi societatea: femeia e de vină, fiindcă a avut, în Paradis, şi continuă să aibă şi acum un prea bun contact cu dracul..." Dar dracul e întotdeauna alături de cel cu adevărat interesant: „Tot ce a fost esenţial pentru om şi societate a stat în mâna femeii: familia, limba, educaţia fundamentală, cultul religios, răgazul, distracţia, arta sau, pe alt plan, truda elementară, economia, clasele chiar, în orice caz dinastiile [...] Dacă femeia nu asculta de diavol, perechea rămânea în paradis şi nu exista istorie".

Substantivizarea verbului (prin infinitivul lung) înseamnă *feminizare*, adică numire a unui proces care a dobândit temelie, aşezare, consistenţă. Infinitivul lung e dinamică, *energie încorporată*. Mişcare care stă în singurătatea ei gata să încolţească. Substantivizarea adjectivului şi a adverbului feminizează (ori, cel mult, androginizează, prin ambigen). Frumos – *frumuseţe*; bun – *bunătate*; bine – *bineţe*; lung – *lungime*; nesăbuit – *nesăbuinţă*; nebun – *nebunie*. Aşadar, a accede la ipostaza de substantiv, de cuvânt-stăpân, înseamnă a te încărca cu feminitate.

Pornind de la constatarea la români a sentimentului unei „vaste solidarităţi universale" şi a credinţei că toate lucrurile au un sens, iar lumea e o carte de semne (ce-ţi „pui în gând", adică formulezi în cuvinte cu cheag, cată să se întâmple nesmintit),

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

Mircea Vulcănescu deduce, logic, non-neutralitatea lumii, imposibilitatea existenţei neutrului cu sensul şi rolul pe care le are în alte limbi. Deşi acordă problemei o simplă paranteză, enunţurile sale sunt un miez. Observă că românul spune uşor *un ins/o insă*, e deschis, aşadar, femininului, nu-l simte străin. Că toate animalele cu care are raporturi „personale" au nume pentru masculin şi nume pentru feminin, mai puţin cele exotice, îndepărtate, deşi spiritul limbii nu interzice inventarea genului opus, dacă e nevoie. Că, dacă la români şerpoaica e un şarpe „cu apucături de femeie", „feminizarea insului e un semn netăgăduit de *personalizare* a lui". Opoziţia masculin/feminin nu are, la români, o semnificaţie pur şi exclusiv biologică, limitată la fiinţele vii şi la o anume zonă a existenţei, ci „pare să poarte până în miezul existenţial al fiinţei particulare". Pripit şi lăsându-se în voia prejudecăţilor, Mircea Vulcănescu aşază masculinul în zona acţiunii, a lucrării, a dinamismului şi lasă femininului pasivitatea, receptivitatea, răsfrângerea. De aceea, Dumnezeu e prototipul masculinului (scapă din vedere *adevărata* relaţie cauză-efect, masculinul fiind, în numele autorităţii pe care şi-a arogat-o în societate, prototipul lui Dumnezeu!), iar lumea şi vremea sunt femei, încăpătoare, primitoare, dar şi capricioase.

Gaston Bachelard se miră (în *La Poétique de la reverie)* că lingviştii se încăpăţânează să vadă în masculinul şi femininul numelor de lucruri pure întâmplări. Apartenenţa la un gen sau la celălalt e hazard sau tradiţie. Desigur, acceptă Bachelard, cauze raţionale e greu să afli. Dar există cauze şi argumente onirice, la care e legitim să apelezi. O citează pe Simone de Beauvoir care, în *Al doilea sex*, spune: „Filologia e mai degrabă misterioasă asupra problemei genurilor; lingviştii s-au înţeles cu toţii să recunoască în distribuirea pe genuri a cuvintelor concrete un pur accident. Cu toate acestea, în franceză cea mai mare parte a entităţilor sunt feminine: frumuseţe, loialitate etc." Şi, mai departe, despre feminitatea cuvintelor: „femeia este idealul naturii umane şi idealul pe care bărbatul îl aşează în faţa sa, ca celălalt esenţial, îl feminizează fiindcă femeia este figura sensibilă a alterităţii; de aceea, aproape toate alegoriile, în limbaj, dar şi în iconografie, sunt femei".

Perspectiva masiv feminină a românei, la care se adaugă bogata privire a ambigenului, fac din limba noastră una a nuntirii în singurătate, a androginiei, niciodată rănită de celibat. Femininele – cu precădere infinitivele lungi – au în ele dinamica vieţii, mişcarea creatoare, răsucită în sine, dar niciodată *singură*. Ambigenelor le e străină prin definiţie singurătatea suficientă a masculinului.

Legătura noastră cu lumea se face prin simţuri ambigene. Singularul masculin – *miros*, *gust, văz, pipăit, auz* – pune eticheta şi se retrage într-un cotlon de dicţionar. Pluralul se îmbogăţeşte şi se îndepărtează, uneori, de sensul prim. *Mirosuri* invadează împrejurul şi *gusturile* ispitesc. *Realizarea* simţurilor are multe feţe feminine şi, ici-colo, un ambigen nestatornic: *mireasma, adulmecarea, izul, aroma, parfumurile, duhoarea*; *degustarea, dulceaţa, dezgustul, acreala şi iuţeala*; *privirea, ocheada, aţintirea, priveliştea, săgetarea, furişarea, vedenia* pun văzul în mişcare; *mângâierea, atingerea, netezirea, încleştarea* îndulcesc ori acutizează rosturile pipăirii; *tăcerea, liniştea* alternează cu *melodii, zvonuri, zgomote*, cu *larmă* şi *gălăgie.*

Intelectualul român îşi duce viaţa între un *concept* androgin şi o *imagine* feminină. Pierdut printre *concepte* şi regăsindu-se tot prin ele, speră, înconjurat de *imagini*, să desăvârşească, în cele din urmă, *conceptul.* Interesant că ambigenul românesc e şi un răspuns la mari întrebări. El aminteşte discret că există concepte, *conceptul* rămânând un *ideal* (şi el subminat de *idealuri).* Tot aşa cum *adevărurile* ar

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

putea spera să se întâlnească în marele *Adevăr. Cuvântul* spune prin *cuvinte*. Singurătatea lui primordială e un reper abstract. *Dorul* se întrupează în *doruri. Extazul* personal e atins, cum zicea Cioran, prin „jefuiri de extaze". Ai pierdut *prilejul,* dar *prilejurile* mai apar. Vorbeşti „*în principiu",* însă eşti om „*cu principii*". Te încântă *poemul* şi trudeşti să ai o carte de *poeme. Simţământul* se aşază între *simţăminte* pentru a te situa faţă de ceilalţi.

*

* *

Când vorbeşte despre sine, românul se defineşte aproape exclusiv în feminine şi ambigene. Între *viaţă* şi *moarte*, are *naşterea, copilăria, adolescenţa, tinereţea, maturitatea, bătrâneţea. Vremea* şi *vremurile* îl bat cu *ploaia, zăpada, furtuna, chiciura* sau *moina, grindina* sau *ceaţa. Geruri, viscole, vânturi* şi *valuri, secetă* şi *cutremure* îi bântuie răgazul dintre naştere şi moarte. Bănuiala lui Mircea Vulcănescu despre însemnătatea pe care ar putea-o avea pătrunderea mai adâncă a rosturilor genurilor în limba română asupra definirii specificităţii existenţei româneşti era întemeiată. Românul se exprimă pe sine în calmul, în seninătatea femininelor, cu înţelegere, îngăduinţă, largă compasiune, trudă şi durere, cu răbdare şi rezistenţă, gata să-şi orânduiască resemnat puţinul. E înzestrat cu fineţe de spirit, cu vibrare la zvonurile lumii şi ale naturii. Cu ambigenele ce-i intră în descrierea de sine, se descoperă hărţuit într-o bogată nestare, în voia vânturilor şi a valurilor, în voia dorurilor, între cer şi pământ. Lucrarea şi aleanul îi sunt deopotrivă definitorii. Se lasă furat de amândouă. Raritatea masculinelor îl descrie ca neînzestrat cu tenacitate aspră, cu neîndurarea celui ce-şi urmează neabătut ţelul. Nu gândeşte şi nu lucrează în perspectivă lungă (vezi Constantin Rădulescu-Motru în capitolul „*Psihologia poporului român*" din *Enciclopedia română*). Viaţa sa se petrece în arderi iuţi, în fulgerări de voinţă şi căderi în lene şi contemplaţie. El ştie (convins, cum afirma înciudat Camil Petrescu, că are un contract secret cu Dumnezeu) că în durata lungă a istoriei durarea sa e asigurată. Ca şi cum infinitivele lungi ar rândui viitorul în locul lui. Are sentimentul că poate naşte şi renaşte oricând – atitudine profund feminină.

Existenţa ambigenului în locul neutrului face ca genul să se extindă, în limba română, asupra oricărei fiinţe sau oricărui lucru, să se manifeste o privire mai sexuată, mai vie asupra lumii înconjurătoare în comparaţie cu alte limbi. Împărţirea în fiinţe şi lucruri, în animate şi inanimate, prezentă în limbă română, se dovedeşte o simplă formalitate, de vreme ce *lucru* şi *inanimat* nu înseamnă *neutru*, adică impersonal, asexuat, neimplicat, fără viaţă, ci cu o viaţă nemanifestă, secretă, bogată în subînţelesuri – „Ah, lucrurile cum vorbesc!"

Genurile au, în limba română, un subtext metaforic. Genurile inanimatelor sunt *ficţiuni* care funcţionează *ca realităţi* şi modelează perspectiva. Regimul lingvistic al ambigenelor se supune, aş zice, filosofiei lui „ca şi cum" a lui Vaihinger (formulată în 1911). Forma lor, masculină, la singular, şi feminină, la plural, cere organizări verbale sexuate, *ca şi cum* ar avea un sex sau altul, ignorând logica neutralităţii lor. Privirea sexuată e un fenomen vizualizant şi vizualizabil. Neutrul este, în română, un gen alunecos, ambigen. Un soi de *neti-neti* al guru-ului hindus din Upanişade – „nu chiar asta, nu chiar asta". În această *ezitare* începe orice.

O „bună reputaţie" în ce priveşte abordarea genurilor e, încă, de câştigat. Limbile şi vorbitorii ne stau la îndemână.

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

Privirea sexuată şi Poezia

„Cele mai copleşitoare fenomene ne scapă, ne sunt insesizabile, din moment ce suntem integraţi în ele”.
Lucian Blaga

Limba e un asemenea fenomen. Starea „obişnuită” a omului presupune ignorarea ei. Starea poetică, însă, cea descrisă de un Paul Valéry, de pildă, cere depăşirea sensului imediat al cuvântului şi scufundarea în zvonul său de potenţialităţi. Secolul XXI va fi poetic, cum şi-o dorea Marcuse, dacă va trece dincolo de înţelegerea i-mediată a limbii. Dacă nu va fi completă („cumplită”, zice româna lui Noica) traducerea cuvintelor în „acţiuni”. Dacă vor mai rămâne, o vreme, pur şi simplu cuvinte. Şi acolo, în suspendarea lor temporară, va renaşte *nomothetul*, dătătorul de nume, şi Poetul.

„Analiza unei pagini literare prin genul cuvintelor – genosanaliza (*la genosanalyse*) – poate ordona bucuriile simple ale vorbirii” (Gaston Bachelard). Când cuvintele feminine lipsesc dintr-o pagină, stilul capătă un caracter masiv, înclinând spre abstract. Urechea unui poet nu se-nşală. Claudel denunţă astfel la Flaubert monotonia unei armonii celibatare: „Terminaţiile masculine domină, retezând fiecare mişcare cu o lovitură mată şi dură, fără elasticitate şi fără ecou”... Pornind de la definiţia genului de către gramaticieni, care consideră, în unanimitate grăbită, că genul inanimatelor este arbitrar, Bachelard se întreabă dacă e chiar atât de fermă şi sigură graniţa dintre animat şi inanimat. Proudhon credea că femininele s-au născut ca *diminutive*, ca „vocalităţi” tandre adăugate cuvintelor masculine pentru a marca exemplare mai mici, mai delicate, mai slabe. Pentru Bachelard, „tot ceea ce este conflict sau atracţie în psihismul uman este precizat, este accentuat când se adaugă celei mai mărunte contradicţii, celei mai confuze dintre comuniuni nuanţele care fac cuvintele masculine sau feminine”. Ce „mutilare” suferă, atunci, limbile care au pierdut adevărurile prime ale genului!Să vorbeşti înseamnă să pui la cale *împerecheri* de cuvinte. Să faci literatură, cu atât mai abitir. „Literatura e travaliul cheltuit spre a apropia cuvintele diferite” (Paul Valéry). Împerecherea are, e adevărat, şi un sens asexuat, pur matematic, dar are neîndoielnic şi unul sexuat. În plus, rostirea, poetică ori nu, presupune şi împerecherea discretă, subtilă, grea, cu nerostitul, cu tăcerea. Orice rostire „vibrează de substanţa unui nerostit ce îi serveşte şi de resursă ritmică” (Laurent Jenny).

Când bunul părinte Jean Perrin visează „Să cunune aurora cu clarul de lună” („*De marier l'aurore avec le clair de lune*”) el alege un masculin (ambigen, la noi) – „clarul” – pentru a face nunta posibilă. Un asemenea vis e interzis, scrie Bachelard, „pastorului anglican condamnat să viseze într-o limbă fără genuri”. E atât de mare încântarea de a avea la îndemână privirea sexuată a francezei încât trece cu vederea libertatea englezului de a-şi sexua după plac lucrurile din jur.

Clémence Ramnoux, citată de Gaston Bachelard, susţine (în *Héraclite ou l'homme entre les choses et les mots,* 1919) că doar văzute în cupluri au sens cuvintele mari: *noapte* şi *zi, somn* şi *moarte, cer* şi *pământ* (ţărână). Orice cosmologie e una vorbită. De îndată ce o fiinţă are forţă, ea se manifestă ca forţă masculină sau feminină. Orice forţă este sexuată; poate fi chiar bisexuată, însă niciodată neutră. Ideea e valabilă şi pentru limba română, însă nu şi cuplurile citate; *noaptea* şi *ziua* sunt ambele feminine, *cerul* şi *pământul,* ambigene, deci, eventual, bisexuate, putând nunti încrucişat.

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

Bachelard dă exemplul unor versuri din Heinrich Heine (citate de Albert Béguin, în *Sufletul romantic şi visul)* despre „Bradul care visează la un palmier ce acolo, în orientul îndepărtat, se întristează singur şi taciturn pe panta unei stânci arzânde". Bradul din Nord şi palmierul din Sud, singurătate înghețată/ singurătate arzândă – asupra lor poate visa cititorul francez. Dar, de îndată ce află că, în germană, palmierul e feminin, înțelege ce întrețeseri şi vibrări sunt posibile pentru cititorul german. „Aşa cum în pictură verdele face roşul «să cânte», în poezie un cuvânt feminin poate conferi grație unei ființe masculine".

Anotimpurile, feminine toate în limba română, apar inevitabil sub înfățişări femeieşti: „Toamna e-atât de rumenă în târg / cu flori în păr, roşcate..." (B. Fundoianu); „Toamna, femeia cu privirea fumurie / A intrat suspectă şi umilă..." (Ion Minulescu); „În turnul de gheață, cu porți zăvorâte / De mult primăvara închisă plângea / Iar zeul zăpezii..." (Iuliu Săvescu).

La Ion Vinea constat, pripit, o frecvență a ambigenelor plurale: „Unde sunt *glasurile* de-altădată?" E posibil ca, în fundalul unor versuri precum „a răsturnat pe oglinda lui / *secolele, largurile,* lumile – / şi aruncate au fost *zarurile*", să stăruie modelul peonic („...şi-i diamant peonul, îndrăznețul") eminescian din „vânturile, valurile".

La V. Voiculescu – „surugiu la cuvinte" – găsesc: „Părea că vezi cum suie *mustul* din *sânul humei* desfundate / şi sug *strujenii* lăcomeşte din *lapții* bunului *pământ*". Huma şi pământul sunt sinonime aproape perfecte, dar genul substantivului obligă la delimitare. Sânul humei e feminin (deşi substantivul e masculin!), dar pământul nu poate avea decât „lapți", care nu e un plural de la lapte, ci „sământă" masculină.

Mărgăritarul bolnav e un îndrăgostit tânjind după Cleopatra. Se ignoră şi pluralul feminin, şi sinonimul *perlă*. Doar aşa iubirea este firească.

Mircea Cărtărescu intervine cu „legea" unei perspective feminine ori feminizate: „Nimic nu este în intelect care să nu fi fost mai întâi / în simțuri nimic / nu este în bărbat fără să fi fost mai întâi în femeie". Pentru demonstrație, cele două ambigene trebuiau să apară primul la singular, „intelect", pentru a reprezenta masculinul, al doilea „simțuri", la plural, pentru a fi feminin. Las deoparte faptul că aparenta întâietate acordată femeii e iluzorie. Ea trimite la amorful dintâi, la visceralitatea primară şi primitivă...

Neutrul (ambigenul) nu e corpuscul, ci undă, are aşadar două fețe, poate satisface două valențe funcție de cerințele perspectivei. Asemeni românului, hărțuit de istorie între *şi-şi, nici-nici.*

La George Călinescu: „În fuste verzi de-atlaz, se stăpânesc abia / Să nu dea din picioare, *fotolii*, canapea". Tabloul feminității frivole, capricioase avea nevoie de pluralul „fotolii" pentru a se îndepărta de masculin, a i se opune.

„Mi-s dragi ungherele / pe unde se-ascund să toarcă tăcerile" (Magda Isanos). Pluralul „ungherele" nu e impus doar de rimă, ci şi de feminitatea densă a atmosferei lirice, decurgând din femininul plin „tăcerile", şi de cele două verbe care le comentează, „se-ascund să toarcă". Femininul substantivului *a decis* această potențare a sa prin verb. Taina, reticența, misterul sunt calități tradițional feminine, tot aşa cum „a toarce" e o îndeletnicire arhetipal feminină alăturându-şi unduirea felină. Cuvintele se cheamă unele pe altele şi vin în întâmpinarea căutării poetei. Valențele lor sunt provocate de ochiul treaz al acesteia, de veghea sa roditoare: „Am văzut în fiece lucru – o mişcare / de rugăciune şi adorare... E-atâta freamăt nebănuit". Cuvintele se iubesc, se atrag, se împerechează. Pădurea, tainică, ocrotitoare e, desigur, femeie: „Murmurau a dragoste

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

crengile / când în braţe te-am luat, pădure toropită" (Emil Botta). Abandonul („toropită") vine din imaginaţia poetului, care vizualizează toate detaliile sub imperiul feminităţii privite dinspre prejudecăţi masculine.

Un inventar pripit al substantivelor din poezia lui Camil Petrescu arată predilecţia clară pentru feminine şi ambigene (acestea mai ales la plural, deci cu faţa lor feminină). De altfel, nu predilecţie se cheamă. Limba română esenţială (adică limba de zi cu zi şi limba poeziei) *este* feminină. Alături de *idee, biblioteci, pagini, gândire, formule, chei, hărţi, cărţi, cifre, litere, depărtare, durere, ruină, tăceri, vederi, figuri, privire, umbră, veşti, şoapte, noapte, ceaţă,* Camil Petrescu aş ază *rafturi, tomuri, titluri, desene, arabescuri, cercuri, semne, cadavre, scrisuri, simboluri, goluri, lucruri, tâlcuri* ş.a.m.d. *Substanţa* lumii e feminină. Adaosurile masculine nu aduc nici o modificare de culoare ori perspectivă: *nori, copaci, munţi.* O eventuală amănunţire a masculinelor din urmă le-ar arăta exprimate feminin: *furtună, goană, ploaie, frunze, rădăcini, ramuri, poale, culme, frunte, cărare...*„Poezia nu se scrie cu cuvinte" (Nichita Stănescu), ci se lasă în voia cuvintelor – libertatea, bogăţia, taina sunt ale lor. Cuvântul nu e instrument, ci *cale*. „Torţa din mâna mea dreaptă e chiar mâna mea dreaptă" (Grete Tartler). Primită de-a gata, cu toate legile mocnind în istorii şi etimologii tainice, cu un rest niciodată elucidat până la capăt, limba se cere asumată de fiecare rostitor în stare de veghe, de fiecare poet. Se petrece o dedublare prelungă. Lăsându-se în voia cuvintelor, deschizându-se valenţelor lor multiple, poeta se oferă ea însăşi ca recipient fluxului verbal, propunându-i o nouă formă. Rostirea/rostitul şi rostitorul devin, în clipe alese, interşanjabili.

Iată, la întâmplare, câteva nuntiri din *Ronsetele* lui Horia Bădescu: „Visează *miriştile* voluptatea / îmbrăţişării *somnului* profund"; „*Măcieşii*-şi strâng *duminica* la sân"; „Îşi strâng *ciulinii umbra* la subsuoara foii, / *cămaşa brumei câmpul* şi-a tras-o peste tors"; „*Tăcerile gravide de plictis*"; „*De scârbă sufletele sunt lehuze"*... În ultimele două secvenţe, o senzualitate în plus procurată de ambiguitatea prepoziţiei: *de* ascunde cauza directă ori doar circumstanţa favorabilă graviditătii/lehuziei.

Un adverb asexuat precum „deasupra" se substantivează la Ion Caraion şi nu-şi poate asuma decât femininul, din pricina mărcii *a*: „deasupra deasuprelor", ca „frumoasa frumoaselor".

La Mircea Petean, o poezie aţintită asupra oamenilor şi abia în urmă asupra lucrurilor e mai puţin darnică în întâmplări erotice din zona neînsufleţitelor prin tradiţie. Totuşi: „*ploile* nomade îşi instalau *cortul* în *sufletul* meu / măruntul meu *trup* dogoritor alerga râzând şi gol / ca-n miezul *nunţii*". Sufletul şi trupul nuntesc cu ploile care, presimţind posibila trădare a căderii în pluralul feminin, apelează la un intermediar măcar în singurătate masculin. Tot aşa cum „memoria îşi leapădă placenta" e un vers posibil doar fiindcă substantivul e feminin şi naşterea îi e la îndemână. Într-o imaginară şi imposibilă întâlnire a muntelui cu fluviul, deocamdată masculini, genurile îmbrăţişate intervin adăugând poveştii savoarea senzuală a unei neîmplinite iubiri: „de întâlnit / unde să se-ntâlnească / nu-i modru căci *el* e veşnic cu capul în nori / iar *ea* e mană cerească (vorbesc de *duhul muntelui* / şi de *zeiţa fluviului*....)".

În împărăţia rafinat-domestică a lui Emil Brumaru, graniţele dintre genuri sunt şterse ori ignorate, tot aşa cum sunt şterse limitele dintre uriaş şi mărunt, dintre însemnat şi neînsemnat. O lume de *semne*, toate tainice, evocate ca-ntr-un descântec. Lucrurile se iubesc de-a valma, toate prejudecăţile sunt abolite pentru a ispiti taina. „O vază / îndrăgostită de o catifea", un înger serios e amant pentru diamant, melcul e „îndrăgostit de un serafim", un crin de alt crin.

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

Baudelaire se imaginează la picioarele Uriaşei ca un motan la picioarele reginei şi, în ultima strofă, „comme un hameau paisible au pied d'une montagne". În franceză, lanţul de comparaţii îşi păstrează coerenţa. *Poetul, motanul, sătucul*, înfăţişări ale masculinului, se prosternează, omagiind-o, la picioarele feminităţii – *uriaşa, regina* şi... *muntele* sunt substantive feminine, imaginate ca atare. Traducerea românească are de depăşit o dificultate. Sătucul nu e firesc să se închine muntelui, ambii fiind imaginaţi (la singular) ca masculini. „în poala unui munte" este o rezolvare pe jumătate. Muntele rămâne în fundal oarecum stânjenit.

De asemenea, în poemul *Une charogne* – „un hoit", „un stârv" –, nu încape îndoială că poetul a fost împins spre imaginea violentă ce urmează de genul substantivului: „les jambes en l'air comme *une femme* lubrique". Versurile româneşti care traduc *charogne* prin *hoit* sau *stârv*, cum am făcut-o mai sus, dau soluţii parţiale, ocolind chiar, de-a dreptul, comparaţia. Rezolvarea se găsea în limba română, oricât de brutal e substantivul: *O mortăciune*. Ba, mai mult, mortăciunea trimite direct la lubricitatea morţii, iar comparaţia ar fi curs de la sine.

Mă întreb, apoi, dacă *seara* (*le soir* – masculin) ar fi venit „cu paşi de lup" şi în cazul în care versul ar fi fost scris în româneşte.

În poezia lui Esenin, mesteacănul are un loc privilegiat, precum teiul eminescian. Veritabil *axis mundi*, el organizează în jurul său un întreg univers – satul, copilăria, dragostele, înstrăinarea etc. Zvelt, delicat, tremurător, alimentează un motiv poetic de extraordinară pregnanţă. Pentru cititorul traducerilor româneşti, el are aparenţă oximoronică. Forţa sa masculină îşi adjudecă determinări feminine – fragilitate, alint, senzualitate, şăgălnicie. Când „vântul prinde-un mesteacăn de poale / şi-l despoaie de jos până sus", relaţia e şocantă, aproape perversă, iar imaginea ţine de suprarealitate. Lucrurile stau aşa *doar* în traducerea românească! Dacă cititorul român ştie, şi nu uită în timpul lecturii, că mesteacănul – *berioza* – e feminin în limba rusă, toate versurile care-l evocă îşi redobândesc logica şi echilibrul, iar Esenin redevine ceea ce este – un poet pentru care *pământul (zemlia), râul (reka), mesteacănul sunt* feminine, satul întreg *(derevnia*) alcătuindu-se în contrapunct nostalgic cu fiul rătăcitor. Versuri precum: „Stă drept mesteacănul / Picotind la gard"; „şi mestecenii-n iaz tremurau după val"; „mărgele de mesteceni"; „Câţi mesteceni cu sânii lor goi, / Ce i-aş strânge la piept în zăvoi" îşi recapătă firescul şi clasicitatea. Ioanichie Olteanu rezolvă nepotrivirea de gen şi perspectivă dintre cele două limbi recurgând la un artificiu. Comparaţia.

Zelenaia pricesca (pieptănătură verde) apare cu titlul *Mesteacăn ca o fată*. Stranietatea, ineditul personificării se atenuează dacă cititorul român îşi aminteşte că mesteacănul *este* o fată. Iată poezia:

„Mesteacăn ca o fată / Pletos şi subţirel / Iazul cu ce te-mbată / De te tot uiţi în el? // Ce-ţi şuşotesc alunii? / Nisipul ce ţi-a spus? / Ori vrei agrafa lunii / În păr să ţi-o fi pus? // Ce taine te frământă, / Te-ntreb îndrăgostit / De frunza ta ce cântă / Că vara-i pe sfârşit? // – O, prietene, mişcară / Crenguţele uşor, / Aici a plâns aseară / Cu lacrimi un păstor / // Luna bătea fânaţul / Cu ierburile moi, / El a cuprins cu braţul / Genunchii mei cei goi. / Şi-mi zise cu suspine / Sub stelele surori: / Rămâi, rămâi cu bine / Până la alţi cocori."

În versiunea românească, senzualitatea indusă de scena poetică e vag perversă. Subţirelul mesteacăn îşi pune agrafe în plete, se lasă îmbrăţişat de păstorul îndrăgostit...

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

Limba originalului, rusa, pune lucrurile în ordinea firească. Subțirică şi alintată, „mesteacăna" este o fată şi poate fi iubita ciobănaşului.

Sunt masculine în franceză, spre mirarea limbii române, *dorința, plăcerea, grădina, dimineața, onoarea, pădurea, ființa, datoria, arta, crima, dezordinea, fruntea, cartea, masca, lumea, pâinea, țara, povestirea, munca, sarea, schema, vârsta, opera, lucrarea, privirea, întârzierea, anotimpurile (*dar *la* saison!)*, îndoiala, problema, meseria, hârtia, tema, teorema, dilema, drama, speranța, oglinda, seara, ziua, nevoia, grija, aroma...* Logica nu poate fi invocată, nici etimologia – *plăcerea*, în latină, era neutră, ca şi *dimineața; arta,* feminină. Î*ndoiala* a fost, în limba franceză a secolului al XVII-lea, feminină. Desigur, francezul *vede* altfel lumea decât românul. Imaginarul său e modelat de aceste „viziuni" masculine. La fel de surprinzător şi inexplicabil, din punctul de vedere al românei, *sufletul, lanțul, lucrul, obiceiul, dansul, muntele, ceasul, drumul, pământul, capul, oraşul* sunt feminine. Diferențele de gen lucrează asupra perspectivei antropomorfizate. Poezia e martora cea mai potrivită. Transcriu câteva exemple în fugă. Imagini, legături subterane, perspective sunt impuse de genul (sub)conştientizat al lucrurilor. „Voici *le soir* charmant, ami du criminel; / *Il* vient comme un complice, a pas de loup" (Baudelaire) – „seara", masculină, nu are paşi de pisică, ci de lup. „Ils traversent ainsi *le noir* illimité, / Ce *frère* du *silence* eternel"; „*La Seine* deserte / Et *le sombre Paris,* en se frottant les yeux..."; „Ne me regarde pas ainsi, toi, *ma pensée* / Toi que j'aime à jamais, ma *soeur* d'élection"; „*La Debauche* et *la Mort* sont deux aimables *filles*"; „*la biere* et *l'alcôve...* comme deux bonnes *soeurs*": „Mon coeur, comme *un* oiseau" („inima" şi „pasărea", masculine!) sau o viziune violent senzuală: „Helas! il nous faudra peut-être / Dans quelque *pays* inconnu / Ecorcher *la terre* revêche / Et pousser une lourde *bêche* / Sous notre *pied* sanglant et nu?"(toate exemplele din Baudelaire)

Iată perechi „tradiționale" la Rimbaud: „C'est *la mer* allée / Avec *le soleil*"; „*Le Soleil*, le foyer de tendresse et de vie, / Verse *l'amour* brûlant à *la terre* ravie". În ultimul exemplu, amorul soarelui apelează la valențe feminine, se androginizează pentru a „uşura" relația: „tandrețe" şi „viață". Aceeaşi iubire „clasică" la Prévert: „*Le soleil* aime *la terre* / *La terre* aime *le soleil*". Şi o variantă androginizată, la acelaşi poet: „le grand *soleil* paillard bon infant et souriant / plonge sa grande *main* chaude dans la décolleté de *la nuit*". Mâna soarelui strecurată viclean spre decolteul (feminin!) al nopții.

Câteva exemple ale învestirii cu sex a numelor neutre în poezia engleză: *Somnul, fiu* al nopții, *frate* al morții („Care charmer *Sleep, son* of the sable Night / *Brother* to Death, in silent darkness born" – Samuel Daniel), poate fi şi infirmieră, feminin, de vreme ce precizarea *male* lipseşte („O sleep, O gentle sleep, / Nature's soft *nurse*" – Shakespeare). Viața e *fratele* mai tânăr al nimicului („Oh Life, thou Nothing's Younger *brother!*" – Abraham Cowley). Purtând sceptru, *iarna* este masculină („O Winter!... I dare not lift mine eyes, For *he* hath rear'd his sceptre o'er the World" – William Blake). Tot aşa viermele („The invisible worm... And *his* dark secret love" – William Blake). La Henry Constable descopăr o libertate surprinzătoare: albinele au rege! („As the bird do love the spring, / Or the bees their careful *King*").

Reține un exemplu de imagine comandată de genul substantivului la Nietzsche: „Nepăsători, batjocoritori, violenți – aşa ne vrea înțelepciunea (*die Weisheit, la sagesse)*. Ea e femeie, n-ar iubi niciodată decât un luptător". Privirea sexuată impusă de limbă e cea care influențează imaginea de mai sus. Dar la fel de puternică e şi amăgirea.

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

Masculinul îşi scuză calităţile „negre” şi tradiţionale prin punerea lor în seama cerinţelor „pieţei feminine”. Surprinzătoare dubla vasalitate, faţă de limbă şi faţă de femeie, recunoscută, paradoxal, într-un enunţ trufaş.

Răsfoiesc antologia mea *Poeţi români contemporani* (*Poètes roumains contemporains*, Écrit des Forges, *Québec*, 2000; Autres temps, Marseille, 2000) genosanalizând. „O traducere, oricât de fidelă şi oricât de frumoasă, nu poate transmite farmecul particular al limbii originalului” – subscria Laurenţiu Ulici, în 1978, vechii idei a intraductibilităţii poeziei. O făcea în cuvântul înainte la ediţia bilingvă *30 poeţi români* apărută la Cartea românească. Voi reciti din ambele volume câteva episoade încercând să demonstrez că acel „farmec particular” al limbii române alunecă inevitabil printre degetele şi celui mai virtuoz traducător din cauza *privirii sexuate* a limbii noastre. Că versura originalului românesc ascunde întreţeseri ivite anume din jocul genurilor substantivelor. Că ambigenul specific limbii române înlesneşte perspective interzise altor limbi, oricât de înrudite cu a noastră. Privirea nu doar sexuată, ci şi personalizată a limbii române – din perspectiva ei, nu există nici un lucru pe lume care să nu fie *el* sau *ea* – creează tensiuni senzuale în teritoriul scriptural, fioruri cărora traducerea nu le poate ţine isonul.

Iată: în *Nocturna* lui Aurel Gurghianu, epitetul „tradiţional” preia rolul privirii sexuate a substantivului. Că umbrela e feminină în română şi masculină („le parapluie”) în franceză pare să-şi fi pierdut însemnătatea. Dimensiunea (mic, „petit”) şi culoarea (roz, „rose”) sunt argumente suficiente pentru feminitatea „uneia” dintre umbrele, în vreme ce „mare şi neagră” indică, fără putinţă de tăgadă, masculinul, cel care va eşua firesc, în ultimul vers, în faţa unei sticle de whisky (o altă „pereche”).

Senzualitatea fină, insinuantă dintr-un sonet de Dinu Ianculescu (*E-un timp grăbit ca o zăpadă*), scris anume „pentru acei ce ştiu să vadă”, e posibilă graţie jocului genurilor şi verbelor la care se dedau: „o zăpadă / în care pasul mi-l însemn”, o tornadă supusă vântului, cercuri strânse în lemn şi, în fine, „pe coşuri fumul suie demn / şi-n vetre moare o livadă”. În franceză, femininul „la trace” risipeşte aluzia cuplului, tot aşa cum „la fumée” îşi pierde bărbăţia capabilă să extenueze o livadă întreagă în varianta românească (fumul). De altminteri, multe dintre poemele volumului *O lumină de cuvinte* (1994) ar putea fi citate drept martore ale privirii conştient sexuate a poetului. Să nu pomenesc decât de lumina de cuvinte născută din „muntele părinte” şi din „maica ţărână”, sau de *privirile* scăpate de sub paza *gândului,* duse în *munţi*, printre *arbori*, în aşteptarea unor „nunţi înalte”...

Cuvintele lui Ştefan Augustin Doinaş debutează cu o visceralitate groasă, agresivă: „Se simte după mirosul de *fiară* / şi după *vântul* care dă târcoale acestor dulci *găoci*”. Până aici, franceza ţine pasul. Dar nu şi mai departe: „Mezalianţă / cu *spaţiul* a fost aspra *răsuflare* / care-a trecut pe-aici şi s-a oprit / uimită că întreaga *ţesătură* / a *lumii* tremură în *plasma* ei...”. Nuntirea *spaţiului* – vremelnic masculin – cu *răsuflarea* e una firească „biologic”. Tot aşa, răsuflarea îşi alătură un cortegiu de feminine care-i întăresc asprimea – *ţesătura, lumea, plasma,* feminine în română, sunt în franceză masculine, iar *l'espace* şi *le souffle,* masculine şi ele, pot spera o cârdăşie, nicidecum (vinovată) nuntire. În *Miercuri*, steaua frivolă apelează la gura unui greier pentru a muşca din „iarba ce tremură-n amurg”. Gestul erotic se împlineşte printr-un intermediar masculin, greierele, uşuratic şi sentimental prin definiţie livrescă. *La cigale,* în franceză, feminin fiind, opreşte gestul în pragul purei agresivităţi, pierzând pe drum nuanţa erotică.

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

În *Fântâna* lui Ion Caraion, o *grădină* cu *fructe*, *păsări* şi *adjective*, toate feminine, fie pe de-a-ntregul, fie la plural, „scoate firesc fluturi, culori, pasiuni şi chiar propoziţii”(?), căci are darul naşterii. În versiunea franceză, *jardin, fruit, oiseau* etc. sunt toate masculine, „scoaterea” încetează a fi geneză – e doar truc sau deposedare.

Versurile, lucrurile, elanurile, plurale, pot fi (vezi *Rânduri pentru un eventual deces* ale lui Geo Dumitrescu) tot atâtea iniţieri – femininul prelung din pluralul ambigenului le transformă în preotese. Tot aşa cum nimic mai firesc decât „*visurile neruşinate* ale unui băietan”, şi ele feminine, fără ecou în varianta franceză. În ediţia bilingvă din 2001, mai găsesc: „Grădina publică era tristă şi goală; / toamna beată îşi pierduse toate vanităţile”. În franceză, „Le jardin public était triste et sans vie, / l’automne ivre...”. Mi se pare dincolo de îndoială că poetul a exploatat şi ambiguitatea adjectivului *goală*, mânat de imaginea unei femei părăsite, despuiate, cu un accent în plus de decădere. Tot femeie e presupusă, fireşte, şi toamna. Ambele imagini slăbesc în traducere. De altminteri, „bărbatul” grădină e acum *fără viaţă*, despuierea subînţeleasă nu mai avea nici un haz.

„Stau zile grămădite-n coridor / De vizitiul dus ca să se-mbete” (Leonid Dimov). Neîndoielnic, femininul *zilelor* a impus imaginea mutonieră; mânate de un masculin agresiv, împrumută spaima, supuşenia, acceptă umiliri. Pentru varianta franceză, întâmplarea capătă o nuanţă dezonorantă în plus – o grămadă de *jours,* masculini, se lasă mânaţi de un singur exemplar cu o autoritate, acum, precară.

Forţând uşor demonstraţia, aş spune că tot o exigenţă sexuată, derivând din genul substantivelor, a funcţionat în strofa următoare din *Artă poetică* (Al. Andriţoiu): „Cea mai frumoasă *lună* e în *lac,* / cel mai frumos *luceafăr* e pe *mare,* / şi cântă cel mai sincer *pitpalac* / nu-n *pomi,* ci-n *amintiri* şi în *uitare*”.

În *Genealogie* (Ana Blandiana), ideea de fiară din „Visăm şi noi o *lume* / Sălbatic zvârcolită-n somn” se rătăceşte în versul francez cu *le monde,* la masculin. Tot aşa cum *Din auster şi din naivitate* îşi extrage sevele din feminine precum *priviri, poartă, mănăstire, caldă mantă cenuşie, chilie* şi *deşertăciune a lumii, remuşcare,* secondate de androgine – *văz, trup, vis, frig, blestem, timp*. Franceza le pierde căldura, nesăbuinţa, neîmplinirea pe drum. Masculinele păstrează de la începuturi o doză îngheţată de definitiv, de schematic, care le îngustează forţa rezonatoare.

„Inventarul” din *Shakespeare* (al lui Marin Sorescu) e un bun prilej de a proba încă o dată faptul că toate lucrurile importante pentru omul românesc au nume feminin ori ambigen: *lume, zi, cer, prăpastii, râuri, mări, oceane, sentiment, gust, fericire, iubire, deznădejde, gelozie, glorie, compătimire, operă, râs, drum, tumbe, problemă, furtună, coroană, paie, facere, pământ, trudă...* Stingher printre ele *muntele* masculin. Pe care însă, am mai spus-o, îl descriem de obicei cu o întreagă familie de feminine şi ambigene: *poale, piscuri, trecători, hău, cărare, semeţie, piatră...* Inventarul spune altceva în limba franceză, cea copleşită de masculine în puncte de o feminitate aproape legică pentru vorbitorul de limbă românească. *Lumea* cea gureşă şi frivolă, despletita *deznădejde*, luminoasa, inaccesibila *fericire, furtuna* dezlănţuită sunt vizualizate sub înfăţişări feminine şi impun contexte feminizate.

În *Bătrânul şi cărţile* (Gheorghe Tomozei), poemul e construit în întregime pe sublimata senzualitate a relaţiei dintre bătrânul scriitor şi cărţile sale. Feminitatea lor, subînţeleasă în limba română, legitimează înlănţuirea secvenţelor lirice: „Bătrânul nu suporta să le fie frig / ori să fie singure. În ele a rămas, poate, / cerneala sângelui său”.

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

Cavalerismul, gesturile ocrotitoare, subtil-galante, amprenta bărbăţiei care le marchează supunându-le – toate acestea au sens când cărţile sunt femei. Acelaşi lucru cu *oglinzile*: „Acum cărţile se vor risipi, / pielea lor se strânge de teamă, / oglinzile se descarcă de ele...” sau cu *treptele* roase de paşii lui. Sfatul bătrânului – „să nu fac dragoste / în prezenţa cărţilor” – menajează pudoarea feminină, le ocoleşte gelozia, dar se apără şi de indiscreţia lor muierească. Toate acestea se năruie când descoperi – cu oroarea jucată a lui Gaston Bachelard dinaintea fântânii masculine a limbii germane – că, în franceză, cartea are nume de bărbat. Ca şi oglinda, de altfel, ceea ce diminuează magia cathoptrică.

Faţa lui doi (Cezar Baltag) e un mic tratat despre dedublarea sub semnul ambigenului. *Pragul,* cel care desparte lumea în înăuntru şi afară, *golul, câmpul, locul* sunt, rând pe rând, scene ale î*mpărţirii,* dar şi ale îngemănării. Spaţii privilegiate ale exercitării feţei duble, androgine. Firesc, „Toate drumurile se bifurcă”, focul însuşi fluidificându-se în pluralul feminin. „Vrajba” vine dinspre *oglinda* feminină care despică lumea incitând-o să-şi vadă feţele: „Chipul priveşte. Chipul se lasă privit”. Călăuză în cetatea dublei personalităţi nu putea fi decât ambigenul *ecou*. Iarăşi, masculinele francezei îngheaţă cele mai tensionate puncte ale perspectivei lirice.

Încă un exemplu: *Zborul curat* (Ioan Alexandru). Poemul înălţării treptate spre solemnitatea imnică. Treptele urmate sunt botezate, în română şi franceză, cu nume de acelaşi gen, feminin: *lumini, noapte, aripi, ape, milă, lacrimi, îndurare.* Cu câteva excepţii, care înclină balanţa, sub presiunea femininelor: *iubire, alcătuire*, în favoarea tabloului românesc. Fără să mai spun că ţărmul şi limanul extrag zvonuri de potenţialităţi din androginia ambigenului, imnul însuşi ştiindu-şi solemnitatea benefic subminată de pluralul feminin al melancoliei şi carenţei. *Imnele* vor deveni, astfel, emblema unui univers liric inconfundabil.

În *Caruselul* lui Ion Brad se desenează, în limba română, planul de „măreţie şi blestem”, blagian, al existenţei destinale: „Nebuloasă primară, / Caruselul zboară, tot zboară, / Cu mine, cu tine, / Planete ce încă râvnesc / Aripi depline, / Cu noi amândoi / Prin lumile stelelor roi, / în goana vicleană / Prea pământeană / Din ne’nduplecatul blestem / Prin care cădem, tot cădem...” Feminitatea originară, vastă şi indiferentă, acceptă mişcarea ambigenului *carusel*, ambiguă şi capricioasă. Planetele cumpenei primordiale au ceva din derizoriul planetelor de papagal, sugerând o lene ce subminează atingerea cercului deplin. Cuplul, încă nedesprins, figurând omul adamic, androginul, încearcă o organizare provizorie a lumilor şi stelelor, însă *roiul* e un masculin ameninţat de pluralul mulţimilor, al destrămării. Goana vicleană îşi alătură ambigenul firesc, aş zice, al *blestemului.* Androginul este pedepsit cu instrumente din aceeaşi rasă. Masculinitatea abstractă a blestemului dintâi este urmată, o dată cu scindarea omului adamic, de căderea în blestemele succesive. Jocul femininelor şi ambigenelor nu mi se pare întâmplător. Sau, oricum, te poţi preface uşor că nu-i întâmplător. Desenul de mai sus se pierde în franceză, când *roiul* (l’essaim) e masculin şi suficient, iar *blestemul* (malédiction), feminin fiind, e o simplă... înjurătură.

Din Ion Gheorghe, nu aleg *Vine iarba...,* deşi cohorta de feminine şi ambigene plurale dă forţă excepţională invaziei verzi – *oraşe, grăunţe, spice, păşuni, cetăţi, scuturi, coase, pluguri, corăbii, fructe, cuptoare, năframe*... –, ci *Unul, flăcăul.* Într-o variantă cu puternice alunecări ludice, planul de măreţie şi blesteme se traduce prin *pedeapsă*, umanizată în feminitatea ei. Marele Unu şi Marea Doime („cea nedefinită, molatecă”) se dezlănţuie într-un joc pe muchie de cuţit slujit de faţa dublă a ambigenului

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

românesc. Doimea însăşi nu e „a doua” („la seconde”), ci cea alcătuită din doi, disponibilă şi veşnic reticentă. Visceralitatea insinuantă, senzualitatea frustă şi ironică îşi au aliaţii în potopul de infinitive lungi – *cruntare, căutare, presimţire, verificare, vedere*, de feminine violent-carnale – *ţâţe, gură, subsuoară, strungăreaţă,* rostite voluptos, şi ambigene „animalice” – *bot, sfârcuri, buric.* Ca un făcut, multe dintre ele sunt în franceză masculine, efectul fiind coborârea temperaturii şi scăderea tensiunii lirice.

*

* *

„Vorbele pot forma orice fel de înţeles şi
au valenţe cu toate celelalte vorbe.”
Camil Petrescu

Răsfoind poezia românească, am căutat şi am găsit, cum s-a putut vedea şi din spicuiri, cu încântătoare uşurinţă, exemple despre presiunea genului substantivului asupra imaginii poetice, despre orânduiri ale „tabloului” funcţie de un gen sau altul. La fel de la îndemână mi-au fost exemplele despre feminitatea fundamentală a românei şi atunci când slujeşte poeziei. Pe nesimţite, s-a impus şi bogăţia pe care poetul o află în „androginia” ambigenului românesc. Când vorbeşte despre sine, în limba de toate zilele sau în limba poeziei sale, românul construieşte frazele cu feminine, cu ambigene şi, abia în urmă, cu masculine. Lucrurile nu sunt bune sau rele, pur şi simplu sunt. Dar, o dată ce recunoşti că aşa sunt şi nu altminteri, ficţiunile despre legături secrete între vorbe şi rosturile lor destinale devin cel puţin un joc tentant, dacă nu o cale spre adevăruri adânci. Desigur, textura unui poem e un lucru extrem de complex. Alegând secvenţele/firele datoare genului substantivelor prinse în model, am pus temporar în paranteză complicata urzeală*, fără intenţia de a micşora rolul vreunui element din instrumentarul poietic. Genosanaliza e o cale, una dintre nenumăratele posibile.*

Genosanaliza este – poate fi o analiză paralelă, complementară, de verificare. Ea are ceva din mecanismele hipnozei – depăşeşte inhibiţii, pătrunde dincolo de versul finit până la cuvintele care se cheamă şi se rânduiesc după legile unei autonomii secrete. Genosanaliza presupune, ghiceşte, deduce, profetizează. Impune o complicitate precum cea dintre privit şi privitorul prin gaura cheii. Câteodată îţi poate dezvălui detalii incomode cu care să nu ştii prea bine ce să faci. Cum i se întâmpla lui Saussure: tot scormonind anagrame şi hypograme, ajunsese să descopere sub cuvintele poemelor mai mult decât o latenţă, un veritabil complot verbal, o conspiraţie. Oricum, orice tip de lectură a poeziei îşi poate alătura cu folos lectura-inventar de substantive-personaj. Cu atât mai mult în cazul unei limbi pronunţat sexuate, feminin-ambigene, cum e româna.

Exemplele ar putea continua. Oricum, pentru o *ispitire*, ajung.

Dacă e să-l credem pe Karl Popper, limbajul a devenit cu adevărat uman când omul a născocit *minciuna* – adică vorba suspendată, nelegată de o „realitate” anume, ficţionând liber contra-lumii şi (a)supra-lumii. Când a născocit, aşadar, *Poezia*, „această divagaţie cosmogonică a vocabularului” (Emil Cioran). Genosanalizele pot fi o cale bogată de *citit* poeţii. Şi de citit propriul limbaj, cel care este *semnul* fiinţei fiecăruia.

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

The Feminity of the Romanian Language

The author uses one of Eminescu's famous phrases: *The Language, Our Mistress*. In Romanian, the «mastery» – when languages are involved – implies both the meaning of domination/ manipulation of the man by the language and the meaning of good knowledge/ command of a certain language. The author takes into account both of them. Her essay takes as a starting point the assumption that the mother tongue influences the *Weltanschauung. Worlds and Words* interweaves the reading diary with fragments of personal diary, retains from a vast bibliography those sentences congruous with the assumption stated above and directs the research towards the noun (*Hauptwort* in German) and its genders. The Romanian language reveals its «sexual eye». The feminity (there are mainly the feminine nouns that enter the definition of the Romanian dimension of the being) with its obvious bias towards androgyny (the Romanian hasn't got a neuter but rather an *ambigenus* that names things with a «double personality», androgynous) could explain many characteristics of the Romanian man. The bad reputation of European languages in what the analysis and interpretation of genders is concerned in also due, in the author's opinion, to the fact that the strength and the expressivity of feminine nouns would have contradicted the subordinate, inferior, feminine condition of the «second sex». In the He-story unjust and male chauvinist rules still persit defying reality. The gender, as one can easily notice, operates not only in the case of those «sexual eyed» languages (Romanian, French, German, Russian), but also in that of the English, for instance, where the absence of gender is replaced by the freedom to sexualize the objects at will, according to context and to the relation the speaker establishes with the objects. The second section, *Sexual eye and the poetry (Genosanalyses*), calls examples from the Romanian and foreign poetry to back up the idea that the gender of nouns organizes the written space, imposes certain nuances to the poetic perspective, deepens the specificity in perceiving the world. There are as many worlds as languages and poetry will always best attest it.

Cluj
România

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)

BDD-A784 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:01:36 UTC)